

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้นักเรียนเพื่อให้มีประสบการณ์และทักษะขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต สุมณ อมรวิวัฒน์ (2526) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนประถมศึกษาว่า

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีลักษณะสมบูรณ์ในตัวเอง หลายสิ่งหลายอย่างประกอบขึ้นเป็นโรงเรียนอันได้แก่ ตัวอาคาร สถานที่ อุปกรณ์ หรือสื่อการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในโรงเรียน วัสดุครุภัณฑ์ ครู นักเรียน ผู้บริหาร นักการภารโรง ผู้ปกครอง หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร บริการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในโรงเรียน เช่น ห้องสมุด โครงการอาหารกลางวัน โครงการสุขภาพอนามัย โครงการแนะแนว การสอนซ่อมเสริม การกีฬา และนันทนาการ เป็นต้น โรงเรียนประถมศึกษาเป็นแหล่งที่เสริมสร้างประสบการณ์ และพัฒนาการให้แก่เด็กวัยประมาณ 6-12 ปี บางโรงเรียนอาจมีเด็กชั้นก่อนวัยเรียนอีกด้วย โรงเรียนเป็นแหล่งสืบทอดวัฒนธรรม เป็นสถานที่ปลูกฝังคุณธรรมและเป็นสื่อสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงครอบครัวกับสังคมให้ประสานกันสนิท

ภารกิจหลักของโรงเรียนประถมศึกษาถ้าหากมองอย่างกว้าง ๆ แล้วก็พอสรุปได้ 2 ประการคือ การจัดประสบการณ์ให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ถือว่าเป็นการสร้างเสริมทางปัญญา และการปลูกฝังอบรมให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมถือว่าเป็นการสร้างเสริมทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือสถาบันโรงเรียนถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองวัตถุประสงค์ของสังคม เพื่อที่จะส่งเสริมส่งทอดวัฒนธรรม ค่านิยม เจตคติ และเตรียมตัวนักเรียนให้เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคมต่อไป (สำลี ทองฉิว, ม.ป.ป.) กระบวนการที่จะให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะดังกล่าวได้นั้นก็คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นการให้การศึกษา
 ขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนานักเรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม
 ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
 ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้นักเรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต
 ทนต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ทำงานเป็น และครองชีพ
 อย่างสงบสุข ดังที่จุดหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง
 พ.ศ. 2533) ได้กำหนดขึ้นเพื่อมุ่งปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ (กรมวิชาการ,
 2532)

1. มีทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ คงสภาพอ่านออกเขียนได้และคิดคำนวณได้
2. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติแวดล้อม และการ
 เปลี่ยนแปลงของสังคม
3. สามารถปฏิบัติตนในการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองและครอบครัว
4. สามารถวิเคราะห์สาเหตุและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง
 และครอบครัวได้อย่างมีเหตุผลด้วยทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
5. มีความภูมิใจในความเป็นคนไทย มีนิสัยไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่น
 และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
6. มีนิสัยรักการอ่านและใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
7. มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงาน มีนิสัยรักการทำงาน และสามารถ
 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
8. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในบ้าน
 และชุมชน สามารถปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของบ้านและชุมชน
 ตลอดจนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศิลปะ วัฒนธรรมในชุมชนรอบ ๆ บ้าน

หลักการจัดและเลือกกิจกรรมการเรียนการสอน

การเรียนรู้จะได้ผลดีที่สุดถ้านักเรียนได้มีการกระทำอย่างใช้วิจารณญาณการจัด
 กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ เป็นการฝึกหัดให้นักเรียนได้ใช้สติปัญญา
 และความคิด ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ สามารถ

ทราบถึงพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน สามารถทราบถึงวิธีการที่จะนำไปสู่ผลของพฤติกรรมที่ต้องการได้ และการจัดกิจกรรมควรเป็นแต่สิ่งที่สามารถปฏิบัติได้จริง

(วิชัย วงษ์ใหญ่, 2525) การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนการสอนเป็นความพยายามสร้างเสริมให้นักเรียนรู้จักใช้ทักษะและความสามารถที่ได้เรียนรู้มาและทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกอยากเรียน อยากรู้ เมื่อเรียนรู้แล้วก็ยังรู้สึกไม่อยากทิ้งสิ่งที่ได้เรียนรู้มานั้นไป แต่มีความอยากที่จะค้นคว้าต่อไปอีก ดังนั้นกิจกรรมการเรียนการสอนที่นักเรียนได้รับหรือทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้นั้นจะต้องมีประโยชน์ต่อตัวนักเรียนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต สุมณ อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ (2531) ได้เสนอแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีไว้ ดังนี้

1. ควรพัฒนาความเจริญทุกด้านให้แก่นักเรียน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา
2. ควรเร้าให้นักเรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
3. ควรให้โอกาสและเห็นความสำคัญของนักเรียนทุกคนในชั้นเรียน
4. ควรฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองแก่นักเรียน
5. ควรมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนานและเป็นกันเองแต่ทั้งนี้นักเรียนต้องมีระเบียบวินัยในตนเองด้วย

สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นพื้นฐานทางด้านจิตวิทยาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักเรียน วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) กล่าวว่าควรคำนึงถึงพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา 3 ประการด้วยกันดังนี้คือ

1. ขั้นของการสำรวจ (Exploring) ขั้นการสำรวจหาประสบการณ์เพื่อพิจารณาว่าทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวนักเรียน จะทำให้เกิดความสนใจหรือไม่ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบเหล่านี้คือ การใช้เวลา การให้โอกาส กระบวนการ และการค้นพบด้วยตนเอง การสำรวจเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อสภาพการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม อันเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นในการศึกษาต่อไป

2. ขั้นของการบูรณาการ (Integration) เป็นลำดับขั้นที่เกิดขึ้นภายหลังจากการสำรวจ การรวบรวมข้อมูล โครงสร้างแนวความคิด ความคิดรวบยอด ความจำ การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา จะสามารถหลอมรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันให้สมบูรณ์ขึ้น

3. ขั้นการถ่ายโยงความรู้ (Transition) ขั้นนี้รวมถึงค่านิยมการเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เกิดความคิดรวบยอด เกิดแนวคิดในการแก้ปัญหาขึ้นในตนเอง อันเป็นผลมาจากประสบการณ์เรียนรู้ จากข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีความเหมาะสมสำหรับตนเอง เพราะนั่นหมายถึงตนเองเกิดความคิดขั้นวิจารณ์ญาณ สามารถถกเถียงเรื่องลำดับขั้นตอนได้ว่าอะไรควรจะทำก่อนหลัง สามารถเรียงลำดับความรู้ได้ การถ่ายโยงความรู้นี้จะเกิดขึ้นกับตัวนักเรียนเอง เกิดแรงบันดาลใจเกิดแนวความคิดที่จะพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ต่อไป

บันลือ พฤษะวัน (2525) ได้กล่าวถึงหลัก 10 ประการในการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. การเตรียมตัวนักเรียนก่อนเรียน (Pre-Learning Preparation) นักเรียนต้องได้รับการทบทวนความรู้เดิมเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะเรียนใหม่ และนักเรียนควรทราบเป้าหมายของบทเรียนใหม่ด้วย
2. การจูงใจ (Motivation) กิจกรรมที่จัดต้องตรงกับความสนใจ นักเรียนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรม และควรให้นักเรียนได้เห็นคุณค่า มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่จะเรียน
3. การให้แบบอย่างหรือให้เห็นผลงานที่ต้องการให้นักเรียนทำเมื่อจบบทเรียน การเลียนแบบเป็นวิธีหนึ่งที่นักเรียนสามารถฝึกปฏิบัติสิ่งที่รับรู้มาใหม่ได้ จึงจำเป็นที่ครูต้องจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้เห็นตัวอย่างเพื่อปฏิบัติหลังจากจบบทเรียนแล้ว
4. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ (Active Responding) การเรียนรู้จะเกิดเมื่อนักเรียนได้กระทำกิจกรรมเอง การจัดกิจกรรมต้องมีการเร้าเพื่อให้นักเรียนได้ตอบสนองออกมาในลักษณะของการทำกิจกรรม เช่น การตอบคำถาม การเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น
5. การแนะหรือการชี้ช่องทาง (Guidance) พยายามลดสิ่งที่จะช่วยแนะทีละน้อยจนให้นักเรียนสามารถทำด้วยตนเองได้ เป็นการแนะแนวทางเพื่อให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน

6. การฝึกฝนฝึกหัด (Practice) การส่งเสริมให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดบ่อย ๆ จนเกิดพฤติกรรมในการเรียนรู้ใหม่เป็นการรักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงรูปอยู่ได้

7. การรู้ผลการกระทำของตนเอง (Knowledge of Results) นักเรียนควรทราบผลการเรียนให้เร็วที่สุด เพื่อเป็นรางวัลในความสำเร็จ ทำให้นักเรียนได้ย้ำพฤติกรรมนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น เมื่อผู้เรียนทำผิดควรพยายามให้ตรวจสอบและแก้ไขเอง

8. การจัดลำดับขั้นของสิ่งที่เรียน (Graduated Sequence) ควรจัดลำดับเนื้อหาวิชาจากง่ายไปหายาก ขั้นการเรียนรู้แต่ละขั้นจะต้องช่วยให้นักเรียนก้าวหน้าไปได้ พอเหมาะ ไม่ง่ายหรือยากจนน่าเบื่อหน่าย ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้จัดลำดับขั้นของตนเอง เป็นการนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ให้ชัดเจน และยังช่วยให้ครูสามารถปรับปรุงการจัดลำดับขั้นการสอนได้ดีขึ้น

9. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) นักเรียนจะเรียนรู้ได้ในอัตราเร่งที่แตกต่างกัน ฉะนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรให้นักเรียนแต่ละคนก้าวไปตามสัดส่วนความสามารถของตนเอง

10. การสอนของครู (Classroom Teaching Performance) ทักษะของครูในการสร้างความสนใจ เช่น การนำ อธิบาย ชี้ช่องทาง และการควบคุมห้องเรียนของครู ซึ่งครูแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน ฉะนั้นผลสำเร็จที่ได้รับย่อมไม่เหมือนกันด้วย

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอาจมีได้หลายแนวทาง แต่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนก็คือการเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน เพื่อมุ่งหวังให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) กล่าวว่าองค์ประกอบของการเรียนการสอน คือ ครู นักเรียน และสิ่งที่จะสอน

1. ครู เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการสอน ฉะนั้นครูควรจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและบุคลิกภาพที่ดี

2. นักเรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเท่ากับครูผู้สอน ทั้งครูและนักเรียนต้องร่วมมือกันเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จโดยสะดวก

3. สิ่งที่จะสอน ได้แก่ เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ซึ่งครูจะต้องจัดเนื้อหาวิชาให้มีความสัมพันธ์กัน มีความน่าสนใจ เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น รวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมของการเรียนการสอน

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบทั้งสามส่วนนี้มีความสัมพันธ์กัน เพราะเป็นกระบวนการที่แยกจากกันไม่ได้ จะต้องดำเนินการควบคู่กันไปตลอดเวลา ในแต่ละองค์ประกอบต่างมีความสำคัญด้วยกันทั้งสิ้น สำหรับสิ่งที่จะสอนต้องคำนึงถึงสภาพทางวัฒนธรรมในสังคมของนักเรียนเพิ่มเติมอีกด้วย จึงจะเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่บรรลุผลได้สูงสุด

การเลือกเทคนิควิธีสอนเพื่อนำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ครูสามารถเลือกได้ตามความถนัดและความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามในการเลือกกิจกรรมก็มีหลักเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจของครูดังนี้ บันลือ พฤกษ์วัน (2521) เสนอว่าสิ่งแรกที่ครูต้องคำนึงถึงก็คือ กิจกรรมที่จัดนั้นต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสอนกิจกรรมที่เลือกมาควรเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกตามความเหมาะสมของแต่ละคน กิจกรรมต้องเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนประสบความสำเร็จมากกว่าความล้มเหลว กิจกรรมต้องเหมาะสมกับวัยและความสามารถของนักเรียน กิจกรรมที่จัดต้องใช้เวลาที่พอเหมาะไม่เกินช่วงความสนใจของนักเรียน นักเรียนส่วนใหญ่สามารถใช้เวลาในการปฏิบัติกิจกรรมได้ทันตามเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ต้องพิจารณาถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม ควรเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ราคาถูก จะเห็นได้ว่าการเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนถ้าหากได้พิจารณาตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น ก็ย่อมส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จได้

ประเภทของกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีทั้งการจัดเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ครูเป็นผู้มีบทบาทในการจัดกิจกรรมให้นักเรียน หน้าที่โดยตรงของครูคือต้องศึกษาเทคนิควิธีสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสมกับธรรมชาติของเนื้อหาวิชากระบวนการเรียนการสอน และความสามารถของผู้เรียนในแต่ละวัย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนถ้าพิจารณาอย่างกว้าง ๆ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (กรมวิชาการ, 2525) มีดังต่อไปนี้

1. การสอนที่ถือครูเป็นศูนย์กลางของความสนใจ
2. การสอนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางของความสนใจ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะแบ่งกิจกรรมการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภทก็ตาม แต่ในการปฏิบัติ ครูและนักเรียนจะต้องมีกิจกรรมร่วมกันเสมอ กิจกรรมการเรียนการสอนทั้ง 2 ประเภท มีลักษณะดังนี้

1. การสอนที่ถือครูเป็นศูนย์กลางของความสนใจ

1.1 การบรรยาย การบรรยายหรือการถ่ายทอดความรู้จากครูโดยตรง ในระดับบรรยายศึกษาคควรกระทำให้น้อย และเป็นเพียงกิจกรรมเสริมอย่างอื่นเท่านั้น ถ้าเห็นว่าไม่จำเป็นก็ควรใช้วิธีอื่นแทน

1.2 การใช้คำถาม เพื่อสอนให้นักเรียนรู้จักคิดและหาคำตอบเอง การใช้คำถามที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ เป็นคำถามเปิดที่เด็กจะต้องค้นคว้า ทดลองหรือหาข้อมูล เหตุผลมาประกอบมาก ๆ จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนที่จะทำให้เด็กคิดเป็นพึ่งตนเองได้ และมั่นใจตนเองยิ่งขึ้น

1.3 การสาธิต ได้แก่ การที่ครูแสดงหรือทำให้นักเรียนดูกิจกรรมการสาธิต จะแตกต่างกันไปตามลักษณะกลุ่มประสบการณ์ การสาธิตเป็นกิจกรรมการสอนที่ช่วยให้นักเรียนเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ดีขึ้น

2. การสอนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางของความสนใจ

2.1 การใช้หนังสือเรียน หนังสือเรียนเป็นสื่อการเรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างดีประเภทหนึ่ง แต่ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้และรู้จักใช้หนังสือแบบเรียนให้เกิดประโยชน์ จะใช้หนังสือแบบเรียนแทนครูไม่ได้

2.2 การมอบหมายงานให้ทำ หรือการค้นคว้าด้วยตนเองเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักเรียนด้วยตนเอง ในการมอบหมายงานให้นักเรียนทำ หรือการให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเองนั้น ครูจะต้องมีจุดหมายและเตรียมตัวล่วงหน้า จะต้องศึกษาและค้นคว่าล่วงหน้า ว่ามีแหล่งความรู้ และมีข้อมูลที่ใดบ้างที่นักเรียนจะไปค้นคว้าได้

สำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา ถ้าเป็นเด็กเล็ก ๆ ยังอ่านเขียนไม่ได้ ครูก็สามารถมอบหมายงานให้ไปค้นคว้าได้เช่น ให้ไปหาข้อมูลง่าย ๆ โดยการไปสอบถามพ่อแม่หรือชาวบ้าน แล้วกลับมาบอกให้เพื่อนทราบ เมื่อเด็กอ่านออกเขียนได้แล้วครูก็เริ่มให้รู้จักค้นคว้า โดยกำหนดแหล่งความรู้ที่แน่นอนให้ เช่น ค้นจากหนังสืออะไร เมื่อเรียนสูงขึ้นจึงให้ค้นคว้าและเรียบเรียงจากหลาย ๆ แหล่งความรู้

2.3 การให้ทำแบบฝึกหัดหรือทำการบ้าน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน ผลงานจากการทำแบบฝึกหัด จะบอกให้ครูทราบว่านักเรียนเข้าใจบทเรียนที่เรียนไปแล้วหรือไม่ ถ้านักเรียนทำแบบฝึกหัดหรือทำการบ้านไม่ค่อยได้ก็แสดงให้เห็นว่าครูจะต้องสอนซ่อมเสริมหรืออาจจะต้องทบทวนบทเรียนใหม่

2.4 การอภิปรายกลุ่ม เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือการวางแผนทางและข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของนักเรียนเอง เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักคิด แสดงความคิดเห็น รู้จักใช้เหตุผลและรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การอภิปรายกลุ่มกระทำได้โดยครูมอบหมายงานให้นักเรียนไปค้นคว้าหาคำตอบโดยกำหนดให้ทำเป็นกลุ่มการอภิปรายกลุ่มในบางเรื่องจะมีข้อตกลงซึ่งจะต้องปฏิบัติ และติดตามผล ครูและนักเรียนจะต้องพยายามให้มีการดำเนินงานตามข้อตกลงนั้น ๆ ซึ่งจะต้องเหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็ก

2.5 การให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเอง เป็นการตอบสนองความเชื่อในความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงจัดให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสามารถ ความสำคัญของการเรียนด้วยตนเองอยู่ที่การมอบหมายงานให้เหมาะแก่แต่ละบุคคล และมอบวัสดุการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับกิจกรรมและความสามารถของแต่ละบุคคล ครูจึงต้องเตรียมบทเรียนสำเร็จรูปเตรียมศูนย์การเรียนและอุปกรณ์อื่น ๆ ให้พร้อม ถ้าครูไม่สามารถเตรียมบทเรียนสำเร็จรูปหรืออุปกรณ์บางประเภทได้ด้วยตนเองก็อาจจะสำรวจและสรรหาจากสำนักพิมพ์และแหล่งความรู้อื่น ๆ

2.6 การศึกษานอกสถานที่ เป็นการไปศึกษาและสังเกตสิ่งต่าง ๆ นอกห้องเรียนเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรงในเรื่องที่สอนไปแล้วในชั้นเรียน สถานที่ที่ครูจะพาไปศึกษาได้แก่ บริเวณโรงเรียน สถานที่ราชการ โบราณวัตถุ และสถานที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับบทเรียน การจะพานักเรียนไปดูอะไร ที่ไหน เมื่อไรนั้น ควรจะขึ้นอยู่กับวัยของเด็กด้วย ถ้าเป็นเด็กชั้นประถมก็ควรจะไปศึกษาใกล้ ๆ โรงเรียน และไม่ควรจะค้างคืน

2.7 การแสดงบทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สนุกสนานและเรียนรู้ความรู้สึกนึกคิดเรียนรู้ที่จะเข้าใจคนอื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงบทบาทของผู้อื่นที่ไม่ใช่ตนเอง เริ่มตั้งแต่ง่าย ๆ จากการเลียนแบบสัตว์ เช่น เลียนการเดินของสัตว์ เลียนการบินของสัตว์ เลียนเสียงร้องของสัตว์ ประเภทต่าง ๆ เป็นต้น ไปจนถึงการแสดงละครเป็นเรื่องเป็นราว

2.8 การสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นกิจกรรมมีลักษณะใกล้เคียงกับบทบาทสมมติมากแต่การสร้างสถานการณ์จำลองเน้นที่กระบวนการ และบรรยากาศทั้งหมดของการแสดงเน้นการจำลองสถานการณ์จริงทั้งหมดมาไว้ในห้องเรียน

2.9 การทดลอง เป็นการค้นหาความจริงด้วยตนเองในระดับประถมศึกษา ควรส่งเสริมให้ทำการทดลองในสิ่งที่เด็กพอจะทำได้และไม่ซับซ้อน แต่ต้องไม่让孩子รู้สึกว่าง่ายเกินไป

นอกจากนี้ วิชัย ราษฎร์ศิริ (2522) ได้เสนอว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนกระทำ ในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนนั้น ส่วนมากแล้วกิจกรรมที่ครูแนะนำให้นักเรียนทำมี 5 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมเกี่ยวกับการพูดและการเขียน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถทางสมองคือ ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ ความคิด เช่น การให้รายงาน ให้อภิปราย ให้เปรียบเทียบ ให้อธิบาย ให้วิจารณ์ ให้บอกความสัมพันธ์ ให้เสนอแนะให้ประเมินค่า เป็นต้น

2. กิจกรรมเกี่ยวกับการค้นคว้าหาความรู้และความเข้าใจ เช่นให้อ่านหนังสือหรือบทความ ให้สัมภาษณ์ ให้สังเกต ให้ทดลอง ให้ลองปฏิบัติ ให้ฟัง ให้เก็บสะสม เป็นต้น

3. กิจกรรมเกี่ยวกับการฝึกทักษะหรือความชำนาญ เช่น การให้ฟัง พูด อ่าน และเขียนในวิชาภาษาไทย การให้คิดโจทย์แบบฝึกหัด การร้องเพลง การเล่นเกม การเล่นเกมกีฬา การให้ฝึกปฏิบัติในวิชาต่าง ๆ ที่มีการปฏิบัติ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ทำบ่อยครั้งและสม่ำเสมอจึงจะเกิดผลดี

4. กิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างประดิษฐ์หรือคิดค้น กิจกรรมเหล่านี้เมื่อนักเรียนได้ทำแล้วจะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี เกิดความรู้ ความจำ ความเข้าใจ ความชำนาญ ความคิดริเริ่มและความซำซึ้งในความงาม การสร้างหรือประดิษฐ์ หมายถึง กิจกรรมที่ทำแล้วได้ผลงานขึ้นมา การทำโครงงาน การให้ประดิษฐ์ผลงานต่าง ๆ การประพันธ์ การเขียนบทความ การแต่งเพลง เป็นต้น

5. การแสดงละครและการแสดงบทบาทสมมติ กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ทบทวนความจำความเข้าใจเนื้อเรื่องที่แสดง ช่วยฝึกทักษะทางภาษา กิริยาท่าทาง อารมณ์ ช่วยฝึกการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ช่วยลดความเครียดทางสมอง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา เป็นการจัดประสบการณ์เพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร แนวทางในการจัดกิจกรรมต้องให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งเป็นการส่งเสริมคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และให้นักเรียนสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขต่อไป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนต้องเป็นการจัดในหลายรูปแบบแตกต่างกันไป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรโรงเรียนประถมศึกษา

กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้นในลักษณะที่มีส่วนสัมพันธ์กับบทเรียนตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ความเข้าใจในบทเรียนนั้น ๆ เกิดกระบวนการในการคิด มีเจตคติและค่านิยมในทางที่ดี

เป็นต้น กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรที่จัดขึ้นในห้องเรียนมักมีการวางแผนล่วงหน้า โดยครูผู้สอน หรืออาจให้นักเรียนมีส่วนร่วมด้วยก็ได้ จากนั้นก็นำกิจกรรมที่วางแผนไว้มา ปฏิบัติในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนก็ได้ มีลำดับขั้นตอนเริ่มจากขั้นนำกิจกรรม ขั้นปฏิบัติ กิจกรรมและสรุปกิจกรรม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2523) นอกจากนี้ ทศนีย์ ศุภเมธี (2532) กล่าวว่ากิจกรรมการเรียนการสอนในบทเรียนแต่ละครั้งประกอบด้วย กิจกรรม 2 ประเภทคือ

1. กิจกรรมหลัก เป็นกิจกรรมที่ว่าด้วยกระบวนการจัดประสบการณ์ทางการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมที่ดี
2. กิจกรรมสลับ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้เปลี่ยนอิริยาบถหรือผ่อนคลายความเครียดที่ปฏิบัติกิจกรรมหลัก และยังเป็นการสนองความต้องการ ความสนใจของนักเรียนอีกด้วย

การจัดมวลประสบการณ์ในโรงเรียนประถมศึกษาเพื่อให้แก่นักเรียนนั้นได้กำหนดแนวการจัดประสบการณ์ไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา สำหรับในที่นี้ขอกล่าวถึงมวลประสบการณ์ที่จัดให้นักเรียนตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 มี 5 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มที่ 1. กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ประกอบด้วยภาษาไทยและคณิตศาสตร์
- กลุ่มที่ 2. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ว่าด้วยกระบวนการแก้ปัญหาของชีวิต และสังคมกล่าวถึงปัญหาและความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เพื่อความดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดี
- กลุ่มที่ 3. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ว่าด้วยกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาและสร้างนิสัย
- กลุ่มที่ 4. กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ว่าด้วยประสบการณ์ทั่วไปในการทำงานและความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ
- กลุ่มที่ 5. กลุ่มประสบการณ์พิเศษ ว่าด้วยภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และวิชาชีพที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต เพื่อให้โรงเรียนเลือกสอนอย่างใดอย่างหนึ่ง ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6

การจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์มีดังนี้
(กรมวิชาการ, 2525 และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2524)

กลุ่มทักษะ วิชาภาษาไทย เป็นวิชาที่มุ่งส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะทางภาษา ทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน จนสามารถใช้ภาษาเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อความคิด ความเข้าใจ และแสวงหาความรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมแก่วัยและระดับชั้น เพื่อประโยชน์ ในการดำเนินชีวิตให้เกิดความสุขในสังคมได้ หลักสูตรจึงได้กำหนดเป็นจุดประสงค์ของการ สอนภาษาไทยไว้ดังต่อไปนี้

1. ให้มีพัฒนาการทางภาษาในด้านการฟัง พูด อ่านและเขียน
2. ให้มีทักษะในการฟัง พูด อ่านและเขียน โดยมีความรู้ความเข้าใจ หลักเกณฑ์อันเป็นพื้นฐานของการเรียนภาษา
3. ให้สามารถใช้ภาษาติดต่อ ทั้งรับฟังและถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกคิดอย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล
4. ให้เข้าใจและสามารถใช้ภาษาได้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล
5. ให้มีนิสัยรักการอ่าน รู้จักเลือกหนังสืออ่านและใช้เวลาว่างในการแสวงหา ความรู้เพิ่มเติมจากหนังสือ สื่อมวลชนและแหล่งความรู้ต่าง ๆ
6. ให้รู้จักใช้ผลจากการเรียนภาษาไทยมาช่วยในการคิด การตัดสินใจ การแก้ปัญหา และวินิจฉัยเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการ โฆษณาชวนเชื่อใด ๆ
7. ให้มีความรู้ความเข้าใจและเจตคติที่ถูกต้องต่อการเรียนภาษาและวรรณคดี ในแง่ที่เป็นวัฒนธรรมประจำชาติและในการที่สร้างความงดงามในชีวิต

โครงสร้างและเนื้อหาสาระของวิชาภาษาไทย แบ่งออกเป็นการฟัง พูด อ่าน และเขียน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาของภาษาและรูปแบบของการใช้ภาษาและรูปแบบของ การใช้ภาษา เช่น มารยาทต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดของเนื้อหาในหลักสูตรดังต่อไปนี้

หลักสูตรภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

เนื้อหา	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6
การฟัง			
- ความพร้อมเพื่อการฟัง	/		
- มารยาทในการฟัง	/	/	/
- การฟังเพื่อปฏิบัติตามคำแนะนำหรือคำสั่ง	/	/	๑
- การฟังคำอธิบายต่าง ๆ	/		
- การฟังเรื่องราวต่าง ๆ	/		
- การฟังสิ่งบันเทิงและการเล่นเพื่อส่งเสริม ประสบการณ์การเรียนรู้ภาษา	/	/	/
- ความพร้อมเพื่อรับบทเรียนใหม่		/	/
- การใช้ความคิดในการฟัง		/	/
- การฟังข่าว เหตุการณ์ ฟังเรื่องใกล้ตัวและไกลตัว		/	/
- การฟังจากบุคคลและกิจกรรมการแสดง			/
- ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่ได้ฟัง			/
การพูด			
- ความพร้อมเพื่อการพูด	/		
- มารยาทในการพูด	/		
- การสนทนาและซักถาม	/		
- การเล่าเรื่องและการรายงาน	/		
- การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน	/		
- สิ่งบันเทิงและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ การเรียนรู้ภาษา	/	/	/
- การเตรียมความพร้อมเพื่อรับบทเรียนใหม่		/	/
- บุคลิกภาพในการพูด		/	/
- การเล่าเรื่อง การรายงานและการอภิปราย		/	/

เนื้อหา	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6
- การเตรียมความพร้อมเพื่อการพูด			/
- การลำดับ ความคิดในการพูดประเภทต่าง ๆ			/
- การใช้ภาษาเพื่อมนุษยสัมพันธ์และธุรการงาน			/
การอ่าน			
- ความพร้อมในการอ่าน	/		
- ข้อปฏิบัติในการอ่านการใช้หนังสือ การใช้มุมหนังสือหรือห้องสมุด	/	/	
- การอ่านออกเสียงและการอ่านในใจ	/	/	/
- ประมวลคำและการใช้พจนานุกรม	/	/	/
- ความรู้และการฝึกฝนทักษะเฉพาะเพื่อการอ่าน	/		
- ทบทวนพื้นความรู้และทักษะเดิม		/	/
- การอ่านเพื่อหาความรู้และความเพลิดเพลิน		/	/
- ข้อปฏิบัติในการใช้ห้องสมุดและแหล่งหาความรู้		/	/
- การอ่านในยามว่าง			
การเขียน			
- ความพร้อมในการเขียน	/		
- ข้อปฏิบัติและหลักเกณฑ์ในการเขียน	/		
- ความรู้และทักษะในการเขียน	/	/	
- สิ่งที่ให้เขียน	/		
- ทบทวนความรู้เดิมและเพิ่มพูนทักษะในการเขียน		/	/
- ข้อปฏิบัติและหลักเกณฑ์ในการเขียน		/	
- การเขียนเพื่อกิจกรรมการเรียน		/	
- การเขียนเพื่อชีวิตประจำวัน		/	
- การเขียนเพื่อแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี		/	
- การใช้แหล่งวิทยากรเพื่อการเขียน		/	/
- การใช้ประมวลคำและพจนานุกรม	/	/	/

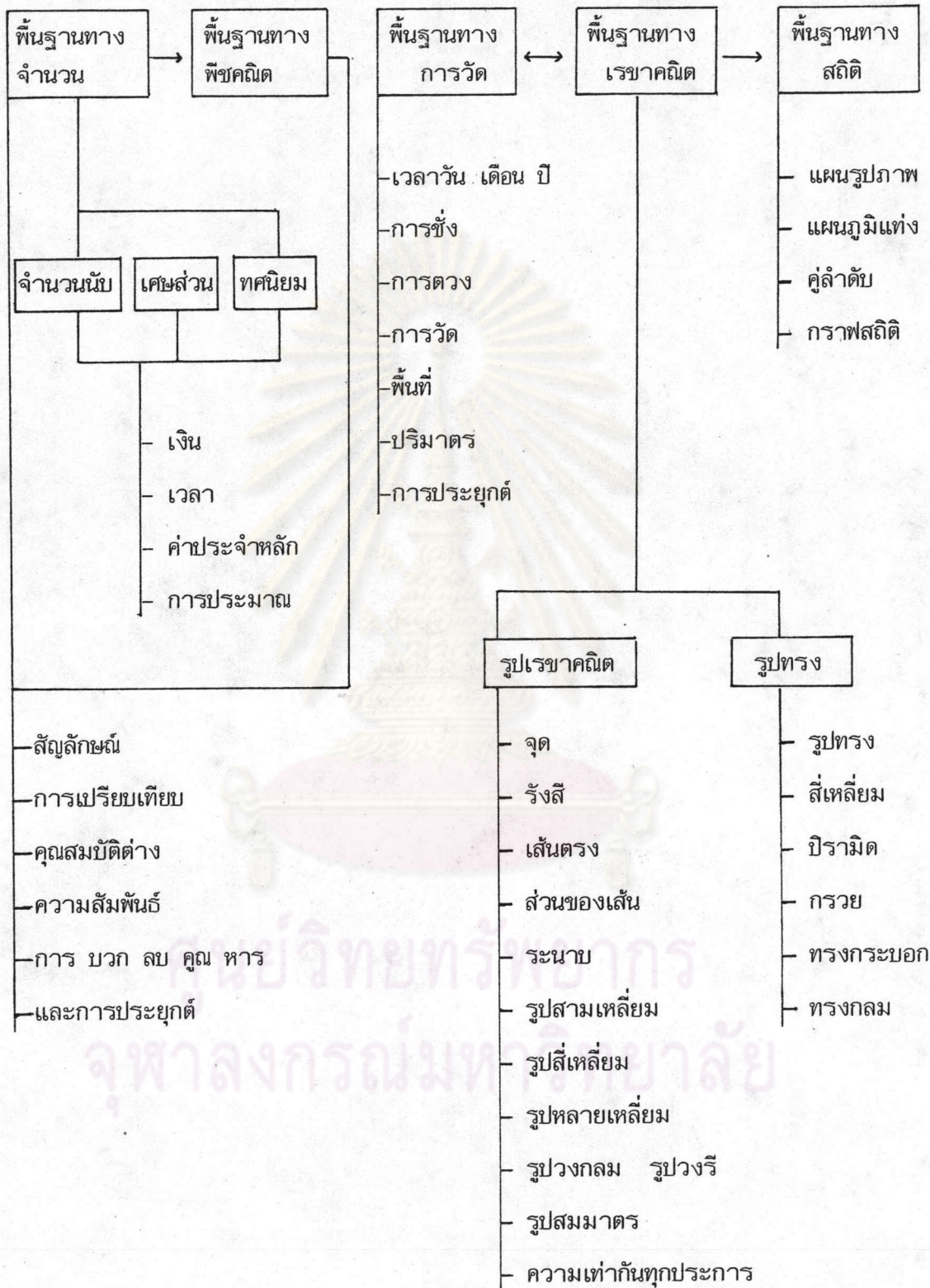
กลุ่มทักษะ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษา เป็นวิชาที่เน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดมีความเข้าใจและมีทักษะในการคิดคำนวณเบื้องต้นสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ตามวัยอันเหมาะสม หลักสูตรจึงได้กำหนดเป็นจุดประสงค์ของการสอนไว้ดังนี้

1. เพื่อให้รู้คุณค่าของคณิตศาสตร์และสามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
2. เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการคณิตศาสตร์อย่างกว้างขวาง
3. เพื่อฝึกฝนให้มีทักษะ สมาธิ ความสังเกต และความคิดตามลำดับเหตุผล ความมั่นใจ ตลอดจนแสดงความรู้สึกรักคิดนั้นออกมาอย่างมีระเบียบ ง่าย สั้น ชัดเจน มีความประณีต ความละเอียดถี่ถ้วน ความแม่นยำและรวดเร็ว
4. เพื่อปลูกฝังและส่งเสริม เจตคติในระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์และการคิดคำนวณ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา
5. เพื่อให้เคยชินต่อการแก้ปัญหา และเป็นแนวทางอันจะก่อให้เกิดความคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์

โครงสร้างและเนื้อหาสาระของวิชาคณิตศาสตร์แบ่งออกเป็นพื้นฐาน 5 เรื่อง ได้แก่ พื้นฐานทางจำนวน พื้นฐานทางพีชคณิต พื้นฐานทางการวัด พื้นฐานทางเรขาคณิต และ พื้นฐานทางสถิติ โดยจัดลำดับเนื้อหาให้ประสานสัมพันธ์กันไปทุกพื้นฐานและคำนึงถึงวัย ความสามารถและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียนตั้งโครงสร้างต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้างของคณิตศาสตร์ประถมศึกษา

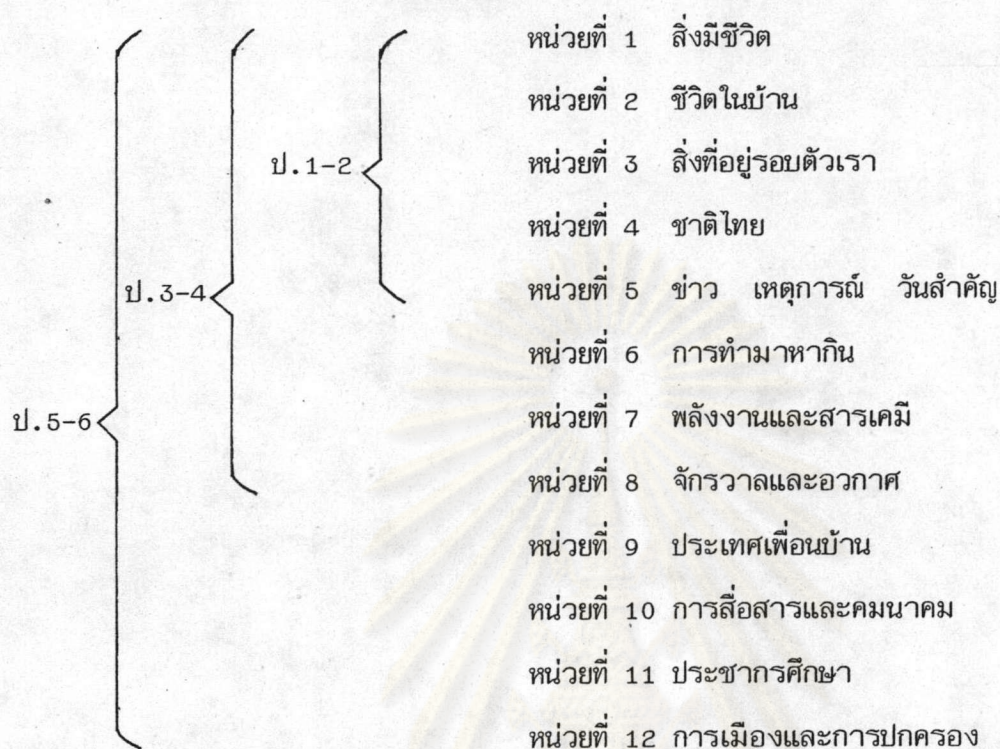

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นการจัดเนื้อหาสาระและความรู้ในลักษณะที่ผสมผสานกันไป จะทำให้สิ่งที่เรียนสอดคล้องกับชีวิตและผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง การกำหนดจุดหมายของการเรียนรู้กลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีดังนี้

1. ให้มีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนให้ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทั้งทางกายและจิตส่วนบุคคลและชุมชน
2. ให้มีความรู้พื้นฐานและความสามารถพอที่จะดำรงชีวิตได้
3. ให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้
4. ให้สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เทคโนโลยีและทางสังคม
5. ให้มีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ตระหนักในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น
6. ให้เข้าใจหลักการของการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถปฏิบัติตามหลักการที่ตนเชื่อมั่นนั้นได้
7. ให้รู้จักหลีกเลี่ยงภัยจากสิ่งเสพติด
8. ให้ภาคภูมิใจในความเป็นไทยและความเป็นเอกราชของชาติ

เนื่องจากกลุ่มวิชานี้มุ่งให้สิ่งที่เรียนสอดคล้องกับชีวิตจริง และสามารถนำไปใช้ได้ การจัดเนื้อหาสาระจึงต้องให้สัมพันธ์กับปัญหาและสภาพของชีวิตจริง ไม่จัดเนื้อหาแยกเป็นวิชา ๆ แต่จัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ต่าง ๆ ของสภาพปัญหาความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและสังคมเป็นหลัก ลักษณะของเนื้อหาสาระมีทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตและที่เป็นความรู้พื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อชีวิต โดยได้กำหนดโครงสร้างของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ดังนี้

โครงสร้างกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

รายละเอียดเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในระดับประถมศึกษา มีดังนี้

เนื้อหา	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6
หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต			
หน่วยย่อยที่ 1 ตัวเรา	/	/	/
หน่วยย่อยที่ 2 พืช	/	/	/
หน่วยย่อยที่ 3 สัตว์	/	/	/
หน่วยย่อยที่ 4 จุลชีวิต			/
หน่วยที่ 2 ชีวิตในบ้าน	/	/	/

เนื้อหา		ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6
หน่วยที่ 3	สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา			
หน่วยย่อยที่ 1	โรงเรียนของเรา	/		
หน่วยย่อยที่ 2	ชุมชนของเรา	/	/	
หน่วยย่อยที่ 3	สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	/	/	/
หน่วยย่อยที่ 4	การดำเนินชีวิตในสังคม			/
หน่วยที่ 4	ชาติไทย			
หน่วยย่อยที่ 1	ชาติไทยของเรา	/		
หน่วยย่อยที่ 2	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ	/		
หน่วยย่อยที่ 3	สภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย		/	
หน่วยย่อยที่ 4	เขตการปกครองของประเทศไทย		/	
หน่วยย่อยที่ 5	พลเมืองของประเทศไทย		/	
หน่วยย่อยที่ 6	ความเป็นมาของชาติไทย		/	
หน่วยย่อยที่ 7	ศาสนา		/	
หน่วยย่อยที่ 8	พระมหากษัตริย์		/	
หน่วยย่อยที่ 9	แหล่งทรัพยากร. อาชีพ และการขนส่งประธาณของประเทศ			/
หน่วยย่อยที่ 10	ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์			/
หน่วยย่อยที่ 11	บุคคลสำคัญ			/
หน่วยย่อยที่ 12	ศาสนา			/
หน่วยย่อยที่ 13	วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย			/
หน่วยย่อยที่ 14	โบราณสถานและโบราณวัตถุสำคัญ			/
หน่วยย่อยที่ 15	กฎหมายและหน้าที่ความรับผิดชอบของพลเมือง			/

เนื้อหา	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6
หน่วยที่ 5 การทำมาหากิน			
หน่วยย่อยที่ 1 ประเภทและลักษณะอาชีพของคนไทย	/		
หน่วยย่อยที่ 2 การทำนา	/		
หน่วยย่อยที่ 3 การทำไร่ทำสวน	/		
หน่วยย่อยที่ 4 การเลี้ยงสัตว์	/		
หน่วยย่อยที่ 5 การประมง	/		
หน่วยย่อยที่ 6 การค้าขายและแลกเปลี่ยน	/	/	
หน่วยย่อยที่ 7 บริการ	/	/	
หน่วยย่อยที่ 8 หัตถกรรมและอุตสาหกรรม	/	/	
หน่วยย่อยที่ 9 การรวมกลุ่มและสหกรณ์	/	/	
หน่วยย่อยที่ 10 การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร			/
หน่วยย่อยที่ 11 จรรยาบรรณ และระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับ อาชีพที่ควรทราบ			/
หน่วยย่อยที่ 12 การบริโภค			/
หน่วยที่ 6 พลังงานและสารเคมี			
หน่วยย่อยที่ 1 ความร้อน แสง	/	/	
หน่วยย่อยที่ 2 เสียง	/	/	
หน่วยย่อยที่ 3 แรง	/		
หน่วยย่อยที่ 4 สารเคมี	/	/	
หน่วยย่อยที่ 5 การถนอมอาหาร	/		
หน่วยย่อยที่ 6 แสง			/
หน่วยย่อยที่ 7 สารและความร้อน			/
หน่วยย่อยที่ 8 แรง แรงดัน ความกดดัน			/
หน่วยย่อยที่ 9 ไฟฟ้า			/

เนื้อหา	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6
หน่วยที่ 7 จักรวาลและอวกาศ		/	/
หน่วยที่ 8 ประเทศเพื่อนบ้าน			/
หน่วยที่ 9 การสื่อสารและการคมนาคม			/
หน่วยที่ 10 ประชากรศึกษา			/
หน่วยที่ 11 การเมืองและการปกครอง			
หน่วยย่อยที่ 1 พื้นฐานทางการเมือง			/
หน่วยย่อยที่ 2 สถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบัน การปกครอง			/
หน่วยย่อยที่ 3 ภัยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย			/
หน่วยที่ 12 ชั่ว เหตุการณ์ และวันสำคัญ	/	/	/

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มวิชานี้มุ่งฝึกให้นักเรียนมีบุคลิกท่าทางอุปนิสัย
 ค่านิยม เจตคติ และมีพฤติกรรมไปในแนวทางที่พึงประสงค์ โดยได้กำหนดไว้เป็นจุดหมาย
 ของการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้แก่ผู้เรียน ดังนี้

1. มีค่านิยม เจตคติ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์
2. พัฒนาทางร่างกาย จิตใจ และสังคม
3. มีโอกาสได้แสดงออกตามความถนัด ความสามารถของบุคคล
4. ได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรมตามวิถีทางประชาธิปไตย
5. พัฒนาความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ความประณีตและรสนิยมที่ดี

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ 5 วิชาด้วยกันคือ จริยศึกษา พลศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรีนาฏศิลป์ และกิจกรรมสร้างนิสัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จริยศึกษา เป็นวิชาที่ไม่มีรายละเอียดของเนื้อหา แต่ได้สอนสอดแทรกคุณธรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 30 ข้อตามกลุ่มวิชาต่าง ๆ เช่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนที่ไม่สามารถสอนสอดแทรกตามกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ได้ก็จัดเป็นเนื้อหา กิจกรรมเฉพาะของจริยศึกษาชั้น คุณธรรม 30 ข้อที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรมีดังนี้

1. ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์
2. ความเมตตากรุณา
3. การไม่โลภและไม่ขโมย
4. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละ
5. การไม่ละเมิดของรักผู้อื่น
6. การรู้จักความพอดี
7. การไม่พูดปด ไม่บิดเบือน ไม่อำพรางความจริง การไม่ยุ่งให้เกิดความแตกแยก และการไม่พูดคำหยาบ
8. การมีสัจจะและความจริงใจ
9. การไม่ลองและเสพลingsเสพติดให้โทษ
10. ความเป็นผู้มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้สึกผิดชอบชั่วดี
11. ความเป็นผู้มีเหตุผล
12. ความละเอียด และความเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว
13. ความขยันหมั่นเพียร
14. ความอดทน อดกลั้น
15. ความกล้าหาญ และความเชื่อมั่นในตนเอง
16. ความกตัญญูกตเวทิต
17. ความมขื่อสัตย์สุจริต
18. การทำใจให้สงบ มีสมาธิและอารมณ์แจ่มใส

19. ความไม่เห็นแก่ตัว
20. ความประณีต ละเอียดถี่ถ้วน
21. ความรับผิดชอบ
22. ความมีน้ำใจเป็นธรรม ไม่ลำเอียง
23. ความมีระเบียบวินัยและการตรงต่อเวลา
24. การยอมรับความเปลี่ยนแปลง
25. มารยาทและนิสัยส่วนบุคคลในการกิน นอน ขับถ่าย แต่งกายและสังคม

ระหว่างเพศ

26. มารยาทในการแสดง การแสดงความเคารพ การขอร้อง การแสดงความขอบคุณ การขอความช่วยเหลือ การปฏิเสธ การแสดงความไม่เห็นด้วย การแสดงความยินดี การแสดงความเสียใจ การเล่น การพักผ่อนหย่อนใจ
27. หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ความสามัคคี ความเสียสละ การให้อภัย ความเอื้อเฟื้อ การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจ
28. ความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามประเพณีนิยม
29. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
30. การแก้ไขข้อบกพร่องการปฏิบัติทางจริยธรรม ได้แก่ ผิดศีลธรรม ระเบียบกฎหมายและจารีตประเพณี

ศิลปศึกษา เนื้อหาสาระของวิชานี้ส่วนหนึ่งได้นำไปสอนสอดแทรกอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต อีกส่วนหนึ่งนำมาจัดทำเป็นแผนการสอนต่างหากประกอบด้วยเนื้อหา 4 เรื่องด้วยกันคือ 1) การเขียนภาพระบายสี 2) การปั้น 3) การพิมพ์ 4) การจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุ

ดนตรีและนาฏศิลป์ เนื้อหา/กิจกรรมของดนตรีและนาฏศิลป์ทั้งที่สอดแทรกอยู่ในกลุ่มประสบการณ์อื่นและแยกเป็นเนื้อหา/กิจกรรมเฉพาะดนตรีและนาฏศิลป์ โดยมีเนื้อหาประกอบด้วยกัน 4 เรื่อง คือ 1) กิจกรรมเน้นจังหวะ 2) กิจกรรมเน้นการร้องเพลง 3) กิจกรรมเน้นการฟัง 4) กิจกรรมนาฏศิลป์

พลศึกษา การจัดเนื้อหา/กิจกรรมพลศึกษา จัดเป็น 3 ช่วง ดังตารางดังต่อไปนี้

เนื้อหา/กิจกรรม	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6	หมายเหตุ
การเคลื่อนไหวขั้นพื้นฐาน	/			
การเล่นสมมติ	/			
เกมเบ็ดเตล็ด	/	/		
กิจกรรมเข้าจังหวะ	/	/	/	
การเล่นแบบผลัด	/		/	
การเล่นโลดโผน	/			
ยิมนาสติก		/	/	
กีฬา		/	/	
กรีฑา		/	/	
กิจกรรมทดสอบสมรรถภาพทางกาย			/	

กิจกรรมสร้างนิสัย เนื้อหา/กิจกรรมสร้างนิสัยมีทั้งส่วนที่สอนสอดแทรกไปในกลุ่มอื่น ๆ กับที่ต้องสอนเป็นพิเศษ เช่น ชั้น ป.1 กิจกรรมสร้างนิสัยได้สอดแทรกไปในกลุ่มอื่น ๆ จึงไม่มีเวลาของกิจกรรมสร้างนิสัยแยกต่างหาก ส่วนชั้น ป.2 ขึ้นไปนั้น กิจกรรมส่วนหนึ่งได้สอดแทรกหรือสอนร่วมไปกับกลุ่มประสบการณ์อื่นตามความเหมาะสมแล้ว คงเหลือส่วนที่เป็นลูกเสือ เนตรนารี และยุวกาชาด ที่ต้องสอนพิเศษ กิจกรรมสร้างนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 แบ่งออกดังนี้

1. กิจกรรมเน้นพัฒนาการทางสุขภาพกายและจิตใจ
2. กิจกรรมเน้นพัฒนาการทางสังคม
3. กิจกรรมเน้นพัฒนาการทางจริยธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
4. กิจกรรมเน้นความสนใจเกี่ยวกับสถานที่และอาชีพของชุมชน

กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ กลุ่มวิชานี้มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์พื้นฐานในการทำงานและอาชีพตามควรแก่วัยและความสามารถ โดยได้กำหนดไว้ในจุดประสงค์ของกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพดังต่อไปนี้

1. ให้มีความรู้ ความสามารถในการทำงานที่เป็นพื้นฐานของการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตให้เกิดความสงบสุข ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม
2. ให้เข้าใจสภาพปัญหาความเปลี่ยนแปลงสามารถแสวงหาความรู้ ปรับตัวและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับภาวะของท้องถิ่นบ้านเมืองและโลก
3. ให้มีความขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ รู้จักพึ่งตนเอง มีวินัย และมุ่งมั่นในการทำงาน
4. ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงานและชื่นชมในผลงานที่ทำ
5. ให้มีหลักในการทำงาน ทั้งงานอิสระและที่ทำร่วมกับผู้อื่น เพื่อความเจริญส่วนตัวและส่วนรวม
6. ให้รู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยนิยมชมชอบและสนับสนุนการใช้สินค้าไทย

โครงสร้างของกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 แบ่งออกเป็นงานต่าง ๆ ได้แก่ งานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์และงานช่าง และงานเลือก สำหรับงานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์และงานช่าง จัดสอนตั้งแต่ชั้น ป. 1-ป. 6 ส่วนงานเลือกนั้นจัดสอนเฉพาะ ป. 5-ป. 6 ซึ่งจะได้กล่าวถึงแต่ละงานดังนี้

งานบ้าน เนื้อหากิจกรรมของงานบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนหนึ่งสอดแทรกอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต อีกส่วนหนึ่งแยกสอนต่างหากโดยจัดทำเป็นแผนการสอนงานบ้านขึ้นโดยครอบคลุมเนื้อหาสาระดังตารางต่อไปนี้

เนื้อหา/กิจกรรม	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6	หมายเหตุ
การจัดบ้าน บริเวณบ้านและบริการในบ้าน	/	/	/	
ความสัมพันธ์ของการทำงานในครอบครัว	/			
เสื้อผ้าและการแต่งกาย	/	/	/	
การประกอบ ประุง จัดและการถนอมอาหาร		/	/	
มารยาทในการรับประทานอาหาร		/		
การดูแลและรักษาซ่อมแซมเครื่องแต่งกายด้วยมือ		/		
การเลี้ยงเด็ก การอุ้มเด็ก อาบน้ำทารกและเด็ก			/	

งานเกษตร เนื้อหาของงานเกษตรแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเหมือนงานบ้าน ส่วนหนึ่ง สอนสอดแทรกในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต อีกส่วนหนึ่งแยกสอนต่างหาก โดยจัดทำ เป็นแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ (งานเกษตร) โดยครอบคลุมเนื้อหาสาระ ต่าง ๆ ตามตารางต่อไปนี้

เนื้อหา/กิจกรรม	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6	หมายเหตุ
การเตรียมดินสำหรับการเพาะเมล็ด	/			
การเพาะเมล็ด	/			
การปลูกและการบำรุงรักษาผักและไม้ดอก				
ไม้ประดับ/การปลูกพืชชนิดต่าง ๆ	/	/	/	
เครื่องมือเกษตรประเภทต่าง ๆ		/	/	
อาหารของพืช		/		
การขยายและคัดเลือกพันธุ์			/	
การเก็บเกี่ยว รักษาพืชผลให้คงสภาพดี			/	
ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอนินทรีย์			/	

งานประดิษฐ์และงานช่าง เนื้อหา/กิจกรรมงานประดิษฐ์และงานช่างมีลักษณะ เช่นเดียวกับงานบ้านและงานเกษตรกล่าวคือ เนื้อหาส่วนหนึ่งสอนสอดแทรกในกลุ่มสร้างเสริม ประสบการณ์ชีวิต อีกส่วนหนึ่งแยกสอนต่างหาก โดยจัดทำเป็นแผนการสอนกลุ่มการทำงานและ พื้นฐานอาชีพ (งานประดิษฐ์และงานช่าง) โดยครอบคลุมเนื้อหาสาระตามตารางต่อไปนี้

เนื้อหา/กิจกรรม	ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6	หมายเหตุ
งานประดิษฐ์	/	/	/	
งานสาน		/		
งานใบตอง		/		
งานเย็บปัก		/		
งานถักร้อย		/		
งานแกะสลัก			/	
งานจัดดอกไม้			/	
ร้อยมาลัยดอกไม้แบบง่าย ๆ			/	

งานเลือก ในชั้น ป.5-6 ให้เลือกสอนงานประดิษฐ์และงานช่าง งานบ้าน งานเกษตร โดยพิจารณาเลือกประเภทของงานแขนงต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพและ ความต้องการของท้องถิ่น วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของเด็ก หรืออาจสอนงานแขนงอื่นที่นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ โดยความเห็นชอบของโรงเรียนและ หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ

งานเลือกแขนงต่าง ๆ มีดังนี้

1. งานช่าง

- 1.1 งานเขียนแบบ
- 1.2 งานไม้
- 1.3 งานปูน
- 1.4 งานโลหะ
- 1.5 งานไฟฟ้า
- 1.6 งานวิทยุ
- 1.7 งานพิมพ์
- 1.8 งานหนัง
- 1.9 งานถักทอ
- 1.10 งานสวน
- 1.11 งานเครื่องเงิน
- 1.12 งานเครื่องปั้นดินเผา
- 1.13 งานแกะสลัก
- 1.14 งานเครื่องยนต์เบื้องต้น
- 1.15 งานตัดผม
- 1.16 งานส่งเสริมความงาม

ฯลฯ

2. งานประดิษฐ์

- 2.1 งานประดิษฐ์ของชำร่วยและเครื่องเล่น
- 2.2 งานประดิษฐ์เศษวัสดุจากของเหลือใช้ในท้องถิ่น
- 2.3 งานประดิษฐ์ไม้ไผ่
- 2.4 งานดอกไม้ใบตอง
- 2.5 งานประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง

ฯลฯ

3. งานเกษตร

- 3.1 การเลี้ยงไหม
- 3.2 การเลี้ยงสัตว์น้ำ
- 3.3 การเลี้ยงสัตว์ปีก
- 3.4 การเลี้ยงวัวควาย
- 3.5 การทำนา
- 3.6 การทำสวนยางพารา
- 3.7 การทำสวนผลไม้
- 3.8 การทำสวนผัก
- 3.9 การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ
- 3.10 การปลูกพืชไร่นิตต่าง ๆ
- 3.11 การทำไร่ นา สวนผสม
- 3.12 การเพาะเห็ดฟาง
- 3.13 การประมง

ฯลฯ

4. งานบ้าน

- 4.1 งานอาหารและโภชนาการ
- 4.2 งานเสื้อผ้า
- 4.3 งานการเลี้ยงเด็ก

5. งานอาชีพอื่น ๆ ตามความสนใจของท้องถิ่น

- 5.1 งานเสริมสวยและส่งเสริมความงาม
- 5.2 งานซื้อขายและบริการ

ฯลฯ

กลุ่มประสบการณ์พิเศษ วิชาภาษาอังกฤษ จุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์ของ
วิชาภาษาอังกฤษ ระดับประถมศึกษา ได้กำหนดไว้เป็น 2 ส่วน คือ

1. จุดประสงค์ทั่วไป คือ

- 1.1 เพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับภาษาอังกฤษ
- 1.2 เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ทางภาษา
- 1.3 เพื่อเป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งในและนอกระบบ

โรงเรียน

- 1.4 เพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากล

2. จุดประสงค์เฉพาะ คือ

- 2.1 เพื่อให้มีทักษะในการออกเสียงภาษาอังกฤษ
- 2.2 เพื่อให้เข้าใจหลักเกณฑ์ทั่วไปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวสะกด

และการออกเสียง

- 2.3 เพื่อให้เข้าใจและสามารถใช้โครงสร้างประโยคในการฟัง พูด

อ่าน และเขียนได้ตามระดับชั้น

- 2.4 เพื่อให้เข้าใจความหมายและสามารถใช้คำศัพท์ได้เหมาะสมกับ

ระดับชั้น

- 2.5 เพื่อให้สามารถใช้พจนานุกรมได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้างของหลักสูตรวิชาภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 มีดังนี้

จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา
การฟังและการพูด	
1. ฟังเสียงและออกเสียงสระและคำได้	1. ความสัมพันธ์ระหว่างเสียงสระ พยัญชนะ ตัวอักษร และคำภายในวงศัพท์ 800 คำ
2. สามารถฟังและเข้าใจความหมายของคำ	2. ข้อความและโครงสร้างง่าย ๆ เช่น ประโยคบอกเล่า คำถาม คำตอบสั้น ๆ ตามสภาพการณ์ที่สร้างขึ้น
การอ่าน	
1. ประสมอักษรและอ่านออกเสียงได้	1. การอ่านออกเสียงที่สัมพันธ์กับตัวหนังสือ คำและข้อความให้ถูกต้องตามจังหวะ และวรรคตอน
2. สามารถอ่านและเข้าใจความหมายของ เนื้อหาที่กำหนดให้	2. การอ่านเรื่องที่ใช้ศัพท์และรูปประโยค ภายในวงศัพท์ที่กำหนดเนื้อเรื่องเหมาะสม กับวัย
3. สามารถใช้พจนานุกรมได้	3. การอ่านในใจเพื่อจับใจความ 4. การใช้พจนานุกรม
การเขียน	
1. คัดและลอกแบบตัวอักษรเป็นคำและ ข้อความตามที่กำหนดให้ได้	1. การคัดและลอกแบบตัวอักษรทั้งตัวพิมพ์ และตัวเขียนตามแบบที่กำหนด
2. เขียนคำและประโยคตามคำบอกได้	2. การเขียนตามคำบอก ตอบคำถาม เขียนประโยคสั้น ๆ รวมทั้งการใช้ เครื่องหมายวรรคตอน
3. เขียนประโยคโดยใช้คำและโครงสร้าง ที่เรียนมาได้	

กลุ่มประสบการณ์พิเศษ วิชาชีพที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต ลักษณะเนื้อหาที่มีลักษณะเดียวกับงานเลือกในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ

กิจกรรมการเรียนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว รูปแบบของกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ เกิดความคิดรวบยอดหรือมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนการส่งเสริมให้นักเรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจที่มีความคงทนถาวรยิ่งขึ้น จึงมีรูปแบบการจัดกิจกรรมหลายประเภท ขึ้นกับความเหมาะสมของการเรียนการสอนนั้น ๆ กิจกรรมหลักที่อาจจัดให้นักเรียนในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ มีดังนี้

กลุ่มทักษะ (วิชาภาษาไทย) กิจกรรมที่จัดให้นักเรียนมีดังนี้

1. กิจกรรมการฟัง	2. การเล่าเรื่อง
3. การรายงาน	4. การอภิปราย
5. การสนทนา	6. การโต้วาที
7. การสัมภาษณ์	8. การพูดเพื่อประชาสัมพันธ์
9. การใช้คำถาม คำตอบ	10. การลำดับความคิด
11. การแสดงบทบาทสมมุติ	12. การแสดงละคร
13. การแสดงข้อคิดเห็นเชิงวิจารณ์	14. การอ่านในใจ
15. การอ่านออกเสียง	16. การอ่านแบบเจาะจง
17. การเขียนวิพากษ์วิจารณ์	18. การเขียนบันทึกและรายงาน
19. การเขียนเรียงความ	20. การเขียนสร้างสรรค์
21. การย่อความ	22. การเขียนจดหมาย
23. การกรอกข้อความในแบบกรอกรายการ	24. การคัดลายมือ
25. อื่น ๆ	

กลุ่มทักษะ (วิชาคณิตศาสตร์) กิจกรรมที่จัดให้นักเรียนมีดังนี้

1. การทำแบบฝึกหัด	2. การฝึกปฏิบัติ
3. การสนทนา	4. การอภิปราย
5. การจัดสถานการณ์จำลอง	6. การแสดงบทบาทสมมติ
7. การเล่นเกม	8. การวาดภาพ
9. การคิดในใจ	10. การศึกษาจากภาพและสื่อต่าง ๆ
11. อื่น ๆ	

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กิจกรรมที่จัดให้นักเรียนมีดังนี้

1. การสร้างสถานการณ์จำลอง	2. การศึกษานอกสถานที่
3. การสังเกต	4. การพูด
5. การรวบรวม	6. การเล่น
7. การร้องเพลง	8. การจัดนิทรรศการ
9. การสัมภาษณ์	10. การฟัง
11. การเขียน	12. การอ่าน
13. การอภิปราย	14. การทดลอง
15. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	16. การใช้อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา
17. การแสดงละคร	18. การแสดงบทบาทสมมติ
19. การวาดภาพ	20. อื่น ๆ

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กิจกรรมที่จัดให้นักเรียนมีดังนี้

1. การสนทนา	2. การเล่าประสบการณ์
3. การอภิปราย	4. การฝึกปฏิบัติ
5. การร้องเพลง	6. การแสดงประกอบท่าทางต่าง ๆ
7. การเล่นเกม	8. การสร้างสถานการณ์จำลอง
9. การแสดงบทบาทสมมติ	10. การแสดงละคร
11. การเขียนคำวิพากษ์วิจารณ์	12. การศึกษากรณีตัวอย่าง
13. การค้นคว้า	14. การรายงาน

15. การได้วาที	16. การอ่านบทประพันธ์
17. การศึกษานอกสถานที่	18. การสัมภาษณ์
19. อื่น ๆ	

กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ กิจกรรมที่จัดให้แก่ักเรียนมีดังนี้

1. การสนทนา	2. การอภิปราย
3. การรายงาน	4. การฝึกปฏิบัติ
5. การเล่นประสบการณ์	6. การค้นคว้า
7. การศึกษาจากภาพและสื่อต่าง ๆ	8. การศึกษาจากของจริง
9. การศึกษาดูงาน	10. อื่น ๆ

นอกจากนี้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้ระบุว่าการสอนหลักสูตรธรรมและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ใช่ศาสนาพุทธ แต่เป็นศาสนาซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นนับถือยอมทำได้ โดยสอนควบคู่ไปกับการเรียนวิชาจริยศึกษาซึ่งอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ทั้งนี้ต้องมีโครงการสอนซึ่งศึกษาธิการเขตของเขตการศึกษานั้นอนุมัติ ในการนี้เขตการศึกษา 2 ได้ให้หลักสูตรเป็นหลักสูตรต่อเนื่องและจัดเป็นรายวิชาบังคับ ซึ่งอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย สำหรับนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม ทำการสอนโดยวิทยากรสอนศาสนาอิสลาม ได้จัดการเรียนการสอนทุกระดับชั้นตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ใช้เวลาเรียน 6 คาบ/สัปดาห์/ชั้นเรียน เวลาเรียนคาบละ 20 นาที ประกอบด้วยเนื้อหาต่อไปนี้คือ เอกภาพ ศาสนบัญญัติ ศาสนประวัติ จริยธรรม กุรอาน หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 มีคำอธิบายรายวิชา ดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

เอกภาพ	ให้นักเรียนเข้าใจหลักการศรัทธาพอสมควร
ศาสนบัญญัติ	ให้นักเรียนเข้าใจหน้าที่สะอาด การชำระอุจจาระ ปัสสาวะ การนียต การอาบน้ำละหมาด และหลักการปฏิบัติ
ศาสนประวัติ	ให้นักเรียนทราบวันประสูตินบี และสถานที่
จริยธรรม	ให้นักเรียนมีมารยาทในการรับประทานอาหาร

กุรอาน ให้รู้จักพยัญชนะและสระ ท่องจำบทอัล-ฟาติฮะห์ถึงบทอัล-อิกลาส

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

เอกภาพ ให้นักเรียนเข้าใจคุณลักษณะของอัลลอฮ์และรَسُول โดยย่อ
 ศาสนบัญญัติ ให้นักเรียนรู้เรื่องการเนียตละหมาด วันถือศีลอด และ
 วันออกศีลอด
 ศาสนประวัติ ให้นักเรียนทราบประวัติบีมีฮัมมัดโดยย่อ
 จริยธรรม มารยาทต่อบิดา มารดา มารยาทต่อครูบาอาจารย์
 กุรอาน ฝึกทักษะการอ่าน คำที่มีตัวสะกด สับดู เสียงสั้น
 เสียงยาว ท่องจำสุเราะฮ์อัล-มาซัด ถึงสุเราะฮ์อัล-ฟิล

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

เอกภาพ คุณลักษณะที่เป็นไปได้ (ฮาโรส) และคุณลักษณะที่เป็นไปไม่ได้
 (มุสตาเฮล)
 ศาสนบัญญัติ น้ำสำหรับทำความสะอาด วิธีละมาต 5 เวลา การละหมาด
 การกำหนดเวลาการละหมาดวันศุกร์ การเสียน้ำละหมาด
 ศาสนประวัติ วัน เดือน ปี ทางศาสนาอิสลาม
 จริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความสุจริต การปฏิบัติต่อกุรอาน
 กุรอาน ฝึกทักษะการอ่าน คำที่มีตัวสะกด สับดู เสียงสั้น
 เสียงยาว ท่องจำสุเราะฮ์อัล-ชูมาซะฮ์
 ถึงสุเราะฮ์บัยยีนะฮ์

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

เอกภาพ หลักการศรัทธา ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ มาลาอิกะฮ์ คัมภีร์
 รَسُول วันอาคีเราะฮ์ และลิขิตของอัลลอฮ์
 ศาสนบัญญัติ หลักการปฏิบัติ 5 ประการ การอาบน้ำวาฮิบ
 ศาสนประวัติ ประวัติความเป็นมาของศาสนาอิสลามอย่างย่อ วันสำคัญ
 อีสเราะฮ์ เมียะราจ นิสฟูชะบาน

จริยธรรม มารยาทในสังคม มารยาทต่อสถานที่และชุมชน
 กุศาน ฝึกรอ่านได้ถูกต้อง ตัจวัต

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

เอกภาพ คุณลักษณะของอัลลอฮ์ 20 ประการ และคุณลักษณะของรَسُول
 โดยละเอียด
 ศาสนบัญญัติ วายิบ ฮารัม สุนัต มักโรฮ์ มุบะฮ์ เราะฮ์ บาตัล
 มุกัลลาฟ ฟิรดูอิน และวันสำคัญ (อีดิลอัฎฮา)
 ศาสนประวัติ ต้นกำเนิดของบรรพบุรุษท่านนบีมุฮัมมัด ตั้งแต่ต้นจนวาระสุดท้าย
 บุตรและธิดา
 จริยธรรม การปฏิบัติต่อบิดา มารดา ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ และ
 เพื่อนบ้าน
 กุศาน ฝึกรอ่านให้ถูกต้อง ตัจวัต ตั้งแต่บทฟาติฮะห์ถึงบทอัล-มาลูล
 อ่านสุเราะฮ์อัล-ไลล์ ถึงสุเราะฮ์อัล-มาลัด

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

เอกภาพ หลักการศรัทธาอย่างละเอียด
 ศาสนบัญญัติ ความสำคัญของละหมาด จุดประสงค์ เหตุผลและประโยชน์
 ของการละหมาด หลักการละหมาด 18 ประการ
 ศาสนประวัติ สภาพสังคมอาหรับก่อนมีมุฮัมมัด การเผยแพร่ศาสนา และ
 จริยวัตรของท่านนบี
 จริยธรรม การแสดงความเคารพ การใช้วาจาสุภาพ ความมกตัญญู
 ต่อผู้มีพระคุณ ผู้สูงอายุ การปฏิบัติต่อประเทศชาติ
 กุศาน อ่านและท่องจำสุเราะฮ์อัล-มาลัด ถึงสุเราะฮ์อัล-อุมมิก และ
 หลักการอ่าน 5 ประการ (สุนทร ปิยะวสันต์, 2533)

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร เป็นการจัดประสบการณ์ที่ส่วนใหญ่ ครูเป็นผู้กำหนด พฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนจะอยู่ภายใต้การควบคุมของครูเป็นส่วนใหญ่ การจัดกิจกรรมในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นการให้ประสบการณ์ขั้นพื้นฐานที่นักเรียนทุกคนต้องเรียนรู้เหมือนกันหมด จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามเวลาที่กำหนดนั้น ยังไม่เป็นการเพียงพอสำหรับการส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสสร้างเสริมประสบการณ์ให้กับตนเอง ตามที่ตนเองมีความสนใจหรือมีความถนัดพฤติกรรมบางอย่างของนักเรียนไม่สามารถเกิดขึ้นได้ภายในสถานการณ์ที่จำกัด ฉะนั้นจึงจำเป็นที่ทางโรงเรียนต้องมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของนักเรียน ตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีคุณลักษณะตามที่หลักสูตรกำหนด ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา

ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตร สำหรับคำว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร (Promotional Curricular Activities) มีการใช้คำที่แตกต่างกันออกไปเช่น กิจกรรมนอกหลักสูตร (Extra-Curricular Activities) กิจกรรมร่วมหลักสูตร (Co-Curricular Activities) กิจกรรมพิเศษ (Extra Activities) กิจกรรมนักเรียน (Student Activities) อย่างไรก็ตามแม้จะเรียกชื่อแตกต่างกัน แต่ก็มีเป้าหมายการจัดอย่างเดียวกันคือเสริมสร้างพัฒนาการทุกด้านของเด็กและเตรียมประสบการณ์อันมีค่าต่อการดำรงชีวิตของเด็กในอนาคต (พชรวรรณ จันทรางศุ, 2526) นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

วิชัย ราษฎร์ศิริ (2522) ได้กล่าวว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียน นอกเหนือไปจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นการส่งเสริมการเรียนในหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อสนองความสนใจและส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพ อุปลนิสัยของนักเรียนให้เหมาะสมกับสังคมประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

พชรวรรณ จันทรางศุ (2526) ได้กล่าวว่ากิจกรรมนักเรียน หมายถึง การให้บริการหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้นักเรียนนอกเหนือไปจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยนักเรียนสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัด การดำเนินงานได้รับความเห็นชอบสนับสนุนจากคณาจารย์และเป็นไปตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่โรงเรียนกำหนดไว้ และไม่มีหน่วยกิตหรือคะแนนใด ๆ อันจะมีผลให้เด็กเลื่อนชั้นหรือสำเร็จการศึกษา แต่จะส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้ได้ผลสมบูรณ์ขึ้น

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา (2528) ได้กล่าวว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่สถานศึกษาจัดและสนับสนุนให้ผู้เรียนจัดขึ้นเพื่อสนองความสนใจและส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนนอกเหนือจากหลักสูตรปกติ ไม่มีการให้คะแนนทางวิชาการและผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้นด้วยความสมัครใจ

Carter (1945) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง โปรแกรมและการจัดดำเนินงานที่นักเรียน องค์การนักศึกษาหรือสถาบันการศึกษาจัดทำขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสนุกสนาน เพิ่มพูนความรู้ ส่งเสริมความถนัดและความสนใจ ไม่มีการให้หน่วยกิตทางวิชาการและอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานศึกษา

Mamchank และ Mamchank (1982) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่โรงเรียนจัดและสนับสนุนให้จัดขึ้น นอกเหนือจากหลักสูตรปกติ และนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้นด้วยความสมัครใจ

สรุปได้ว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติ เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความสนใจและส่งเสริมให้นักเรียนมีพัฒนาการในทุก ๆ ด้านตามที่สังคมต้องการ การจัดกิจกรรมอยู่ภายใต้การควบคุมของโรงเรียนแต่ไม่มีการให้คะแนนใด ๆ ที่จะส่งผลต่อการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อย่างไรก็ตามกิจกรรมเหล่านี้จะส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้ได้ผลสมบูรณ์ขึ้น

หลักการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นการช่วยให้ความมุ่งหมายทางการศึกษาบรรลุถึงผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดกิจกรรมนักเรียน ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2520 (กรมวิชาการ, 2529) มีดังนี้

1. จะต้องเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมความเจริญและมั่นคงของชาติ
2. จะต้องเป็นไปเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
3. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมนักเรียนให้มีระเบียบวินัยในตนเอง
4. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียนและครู
5. จะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ
6. จะต้องมีโครงการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรม โครงการและระเบียบข้อบังคับนั้นจะต้องเป็นของสถานศึกษา
7. นักเรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ อย่างน้อย 1 กิจกรรมตลอดเวลาที่ศึกษาอยู่ในสถานศึกษานั้น
8. ทุกกิจกรรมจะต้องมีครู อาจารย์ในโรงเรียนเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินการ
9. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นบุคคลที่ปัจจุบันอยู่ในสถานศึกษานั้น เว้นแต่วิทยากรให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา
10. การจัดให้มีกิจกรรมเลือกใด ๆ หรือไม่ ให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษานั้น
11. ให้สถานศึกษาควบคุมเรื่องการรับจ่ายเงินหรือพัสดุอื่น ๆ ให้เป็นการประหยัดและเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยของชาติ
12. ในกรณีที่หัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่ากิจกรรมใด ๆ ไม่เหมาะสมมีการกระทำหรืออาจนำมาซึ่งภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ให้หัวหน้าสถานศึกษานั้นยกเลิกกิจกรรมนั้น ๆ เสีย

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา (2528) ได้เสนอแนะหลักการ จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ว่า นักเรียนต้องมีอิสระในการเข้าร่วมกิจกรรม ครูต้องให้การแนะแนวแก่นักเรียนในการเลือกกิจกรรมให้ตรงตามความสนใจและความสามารถของนักเรียนแต่ละคน เปิดโอกาสให้นักเรียนดำเนินงานตามกระบวนการประชาธิปไตย ครูต้องตระหนักว่าการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นการพัฒนาตัวผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน จำเป็นที่ต้องให้ความ

สำคัญเท่ากับกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติ การจัดกิจกรรมควรจัดให้สอดคล้องกับบทเรียน สภาพสังคม ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณต้องเหมาะสมกับกิจกรรมแต่ละประเภท ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนตามสมควร การดำเนินงานควรมีการประเมินผลและมีระเบียบข้อบังคับเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2524) ได้กำหนดว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต้องให้นักเรียนทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน สำหรับผู้ที่เป็นผู้นำควรได้รับการฝึกฝนก่อนที่จะเข้าร่วมงาน ผู้บริหารและครูต้องให้ความสำคัญเท่ากับกิจกรรมในหลักสูตร การเข้าร่วมกิจกรรมของครูต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานตามปกติ ครูต้องดูแลให้การแนะนำปรึกษาในการทำกิจกรรมอย่างเพียงพอ แต่ไม่ควรทำในลักษณะของการสั่งการ การจัดกิจกรรมควรมีตารางเวลาที่แน่นอนและไม่ควรอนุญาตให้นักเรียนเอาเวลาเรียนไปทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร การทำกิจกรรมควรเริ่มจากสิ่งที้ง่ายไปสู่กิจกรรมที่ใหญ่และยากขึ้น การพิจารณาในการจัดกิจกรรมต้องมีความรอบคอบ มีการเตรียมอุปกรณ์ และจัดสรรงบประมาณอย่างยุติธรรม กิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีการบันทึกผลการดำเนินงาน นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ชุมชนและศิษย์เก่าได้เข้ามาให้การสนับสนุนเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนด้วย

โดยสรุปหลักการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นการจัดเพื่อสนองความต้องการ ความสนใจ ความถนัดของนักเรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาในส่วนที่ตนเอง ถนัดได้ดียิ่งขึ้น การจัดต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกกิจกรรมอย่างเสรี โดยยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ทั้งนี้การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้กับนักเรียน จำเป็นที่ครูต้องให้คำปรึกษาแนะนำอย่างใกล้ชิด และจะต้องให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติ ในชั้นเรียนอีกด้วย

ความสำคัญของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยั้งที่ต้องจัดให้แก่ผู้เรียน เพราะเป็นการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทั้งยังช่วยเสริมสร้างให้การเรียนรู้ตามหลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา, 2528) กิจกรรมเสริมหลักสูตรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้

ความสามารถของตนเองได้สำรวจความสนใจ ความถนัดรู้จักสิทธิในการเป็นผู้นำและผู้ตาม เพราะได้มีการฝึกฝนในการทำงานร่วมกัน ช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนด้วยกัน และระหว่างครูกับนักเรียนอีกด้วย เป็นการเปิดโอกาสให้แสดงออกเพื่อสนองความต้องการทางจิตวิทยาของนักเรียน นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมบุคลิกลักษณะที่พึงประสงค์ ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในการเรียนการสอน (ประดัย นิลพั่งงา, 2524) การเรียนการสอนในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถที่จะช่วยให้ความมุ่งหมายทางการศึกษารรลุถึงผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สุมิตร คุณานุกร (2518) ที่กล่าวว่าความมุ่งหมายของการศึกษาที่สมบูรณ์นั้นต้องประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ความมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัยโดยมากได้จากการเรียนการสอนในชั้น ส่วนด้านจิตพิสัยที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ การมีน้ำใจต่อผู้อื่น การเสียสละ ความสามัคคี ฯลฯ สิ่งเหล่านี้อยู่ในความมุ่งหมายทางการศึกษาด้วย แต่การเรียนการสอนในชั้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถที่จะพัฒนาสิ่งเหล่านี้ให้สมบูรณ์ได้ จำเป็นที่ต้องอาศัยกิจกรรมเสริมหลักสูตรเข้าช่วย ดังนั้นการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรปกติโดยทั่วไป

ประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความแตกต่างกันในด้านจุดมุ่งหมาย ขอบเขตกระบวนการจัดและการดำเนินงาน ตลอดจนผลที่จะเกิดขึ้น จึงอาจจำแนกได้หลายลักษณะ ไม่มีแบบฉบับที่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนและท้องถิ่นนั้น ๆ นันทนา เทพบริรักษ์ (2526) ได้เสนอการจัดประเภทของกิจกรรมนักเรียนไว้ 4 ลักษณะคือ

1. กิจกรรมนักเรียนแบ่งตามวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม
2. กิจกรรมนักเรียนแบ่งตามลักษณะของกิจกรรม
3. กิจกรรมนักเรียนแบ่งตามระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม
4. กิจกรรมนักเรียนแบ่งตามสถานที่จัด

ในที่นี้ขอเสนอการแบ่งประเภทของกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม ซึ่ง สุมณ อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ (2531) ได้เสนอไว้ดังนี้

1. กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมในห้องเรียน ได้แก่ การจัดกิจกรรมที่เสริมการสอน กลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น เช่น ชมรมทางภาษาไทย ชมรมศิลปศึกษา ชมรมวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
2. กิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความสนใจเฉพาะและความสามารถพิเศษ ได้แก่ กิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนได้ค้นหาหรือพัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษของตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนได้รับการเสริมทักษะต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วให้พัฒนามากขึ้นไปอีก กิจกรรมลักษณะนี้ เช่น การจัดทำหนังสือพิมพ์โรงเรียน ชมรมโต้วาที ชมรมละคร เป็นต้น
3. กิจกรรมพัฒนาทางด้านจิตใจ น้ำใจ และศีลธรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการเสียสละ การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ชมรมอาสาพัฒนา เป็นต้น
4. กิจกรรมที่เป็นการบริการภายในที่นักเรียนทำให้นักเรียน เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง การบริการส่วนรวม และเพื่อช่วยเหลืองานต่าง ๆ กิจกรรมประเภทนี้ เช่น สภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน กลุ่มพัฒนาบริเวณโรงเรียน กลุ่มรักษาโรงอาหาร เป็นต้น
5. กิจกรรมทางสังคมและนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาการในการอยู่ร่วมกัน การเข้าสังคม การพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การอยู่ค่ายพักแรม การไปศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น
6. กิจกรรมทางด้านกีฬา เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีพลานามัยที่แข็งแรง อดทน มีวินัย และเป็นผู้มีน้ำใจนักกีฬาด้วย กิจกรรมประเภทนี้ เช่น การเล่นฟุตบอล ปิงปอง กีฬาสีโรงเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา ยังมีกิจกรรมบางอย่างที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้สนับสนุน และส่งเสริมให้มีการจัดขึ้นในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดทุกโรงเรียน เช่น กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวัน กิจกรรมอนามัยโรงเรียน กิจกรรมจัดมุมหนังสือและห้องสมุดโรงเรียน กิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียน กิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน กิจกรรมส่งเสริมศิลปะ ไม้มวยไทยดนตรีและวินัยนักเรียน กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

สาระสำคัญของการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมมีดังนี้

กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่ออาหารกลางวัน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงที่ถูกต้องในเรื่องโภชนาการและมีอาหารกลางวันรับประทานในเบื้องต้น โดยกำหนดให้นักเรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบและได้ปฏิบัติจริง ทั้งการเกษตรเพื่อนำผลผลิตมาเสริมอาหารกลางวัน การประกอบอาหารที่ถูกสุขลักษณะ ถูกหลักโภชนาการ ตลอดจนมารยาทในการรับประทานอาหารบริโภคที่ถูกต้อง

กิจกรรมอนามัยโรงเรียน เป็นการจัดเพื่อสนับสนุนให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เด็กได้เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องสุขภาพอนามัยในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องทุกขั้นตอน จนกลายเป็นนิสัยที่ดีตามจุดหมายของหลักสูตร

กิจกรรมมุมหนังสือและห้องสมุดโรงเรียน เป็นการจัดเพื่อให้เป็นแหล่งค้นคว้า และเป็นการสร้างนิสัยทางการอ่านที่ดีแก่นักเรียน การดำเนินการโดยให้นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบดูแล และการจัดการต่าง ๆ ของมุมหนังสือและห้องสมุด

กิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและวิธีการสหกรณ์โดยเน้นให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง รูปแบบการดำเนินงานประกอบด้วยกระบวนการออมทรัพย์ หรือการรวบรวมทุนจากสมาชิก กิจกรรมร้านค้าของสหกรณ์ยังส่งเสริมการผลิตหรือให้สมาชิกรู้จักหารายได้ด้วย การปฏิบัติงานร่วมกัน มีการผลิตสิ่งของต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมตามกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ นอกจากนี้กิจกรรมของฝ่ายร้านค้าต้องดำเนินการจัดหาสินค้าที่สมาชิกต้องการ มาจำหน่ายให้แก่สมาชิก พร้อมทั้งรับซื้อผลผลิตของสมาชิกมาจำหน่ายด้วย

กิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน เป็นการจัดกิจกรรมที่ฝึกฝนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันของนักเรียน โดยเน้นให้เกิดวิถีชีวิตประชาธิปไตย ให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนของแต่ละกลุ่มประสบการณ์ และมีจุดเน้นที่จะฝึกฝนให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ใน 3 ด้านคือ การระบธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม

กิจกรรมส่งเสริมศิลปะแม่ไม้มวยไทย ดนตรี และวินัยนักเรียน เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังค่านิยมในด้านศิลปวัฒนธรรม มุ่งเน้นด้านการส่งเสริมศิลปะแม่ไม้มวยไทย โดยการนำมาประกอบกายบริหาร ซึ่งเป็นการส่งเสริมสมรรถภาพทางกายด้วย ด้านดนตรีไทยมุ่งให้นักเรียนรู้จักเพลงไทย อย่างน้อยปีละ 6 เพลง โดยการฟังและการเล่นเครื่องดนตรีไทยทุกวัน และกิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียนมุ่งเน้นให้นักเรียนมีระเบียบวินัย

การศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชน ร่วมกันจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรม และศิลปะพื้นบ้าน จัดการฝึกอาชีพให้แก่เด็กนักเรียนและประชาชน ตามลักษณะอาชีพที่สอดคล้องกับท้องถิ่นและการตลาด จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัย เช่น การแข่งขันกีฬา การจัดกิจกรรมนันทนาการ เป็นต้น

จากแนวดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในโรงเรียนล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่สังคมคาดหวัง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข แต่อย่างไรก็ตาม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทั่วไปของโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสอดคล้องกับแนวการดำเนินชีวิตหรือวัฒนธรรมของนักเรียนอีกด้วย

สาระสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก ในการศึกษาเรื่องของสังคมและมนุษย์ ในสังคมศาสตร์ ถือว่าการมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์ต่างกับสังคมสัตว์อื่น ๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สังคมมนุษย์เท่านั้นที่มีวัฒนธรรม (ผะอบ นมะมาตร, 2524)

ความหมายของวัฒนธรรม

ประสาธต์ หลักศิลา (2514) ได้กล่าวว่าวัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์นำมาใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และเพื่อปรับปรุงวิธีการดำรงชีวิตของตน

อาณนที อาภาภิรม (2525) ได้กล่าวว่าวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต กระบวนการแห่งพฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้ เป็นต้น

สุพัศตรา สุภาพ (2519) ได้ให้ความหมายว่าวัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างกฎเกณฑ์วิถีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์ จากธรรมชาติ

ณรงค์ เล็งประชา (2524) ได้ให้ความหมายว่าวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต กระบวนการแห่งพฤติกรรม และผลงานทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ การสร้างสมของมนุษย์และสามารถถ่ายทอดกันได้

สุขุม ศรีบรินทร์ (2525) ได้ให้ความหมายว่าวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสังคมของตนเอง มีการถ่ายทอดกันมาเป็นลำดับที่เป็นรูปธรรม เช่น อาคารบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ ที่เป็นนามธรรม เช่น ความคิด อุดมการณ์ กริยามารยาท คีลธรรมจรรยา หลักปฏิบัติในสังคม เป็นต้น

Taylor (1871) ให้ความหมายว่าวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งรวมต่าง ๆ ทั้งหมดที่ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ คีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี และพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมหมายถึง การแสดงออกของมนุษย์ทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม วัฒนธรรมย่อมมีความแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคม วัฒนธรรมมีการสืบทอดกันมาหรืออาจมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ ก็ได้

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สุภัตรา สุภาพ (2519) ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมจะต้องมีองค์ประกอบหลัก

4 ประการคือ

1. องค์คติหรือมโนทัศน์ (Concepts) คือความเชื่อ แนวคิด และอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ถ่ายทอดจากชั่วอายุหนึ่งให้อีกคนชั่วอายุหนึ่งเรื่อย ๆ ไป ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีมาตรฐานในการคิดและตัดสินใจแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมของตน
2. ینگคิพิธีการ (Usages) คือขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงออกในรูปของพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการกำหนดแบบของพฤติกรรมขึ้นอย่างเป็นมาตรฐานเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในแต่ละวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม
3. องค์กร (Association or Organization) คือกลุ่มของบุคคลที่รวมตัวกันเป็นสถาบันต่าง ๆ ที่ได้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้แน่นอน เพื่อผูกพันบุคคลที่เป็นสมาชิกในการแสดงความรู้สึกที่มีต่อกัน ภายในองค์กรจะต้องมีกฎเกณฑ์ หรือระเบียบข้อบังคับ และมีวิธีดำเนินงานอย่างมีระบบ
4. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือวัฒนธรรมทางวัตถุทั้งหลายที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ ทั้งส่วนที่มีรูปร่าง เช่น แก้ว อี๋ โปสท์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษาตัวเลข มาตรการ ชั่ง ตวง วัด เป็นต้น อันเป็นสัญลักษณ์ในการติดต่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

ลักษณะของวัฒนธรรม

อาณนที อาภาภิรม (2525) อธิบายว่าวัฒนธรรมแยกได้ 4 ลักษณะคือ เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นมรดกแห่งสังคม วัฒนธรรมมีลักษณะเป็น Superorganic และเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์

สุภัตรา สุภาพ (2519) อธิบายว่าวัฒนธรรมมี 4 ลักษณะคือ เป็นสิ่งได้มาจากการเรียนรู้ เป็นมรดกทางสังคม เป็นแบบของการดำรงชีวิต และเป็นสิ่งไม่คงที่

พะอบ นะมาตรี (2524) อธิบายว่าวัฒนธรรมมี 5 ลักษณะดังนี้

1. วัฒนธรรมได้มาจากการเรียนรู้ โดยการถ่ายทอดจากการกระทำทางสังคม มิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน
2. วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต บุคคลอยู่ในสังคมใดก็มี วัฒนธรรมตามแบบของสังคมนั้น วัฒนธรรมแต่ละสังคมนิยมแตกต่างกัน
3. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมจะต้องมีการสะสมและถ่ายทอดจากคนชั่วอายุหนึ่งไปสู่อีกชั่วอายุหนึ่ง
4. วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงได้ มนุษย์มีการคิดค้นสิ่งต่าง ๆ หรือการปรับปรุงของเดิม ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ
5. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็น Superorganic สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดียวกันในแง่ของกายภาพหรือชีวภาพ อาจจะเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันในแง่ของวัฒนธรรม เช่น การล่าหน้า คนไทยหมายถึงการปฏิเสธ แต่คนลัγκα คนรัสเซีย หมายถึงการตอบรับ

ประเภทของวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยาได้จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 สาขา (งามพิศ สัตย์สงวน, 2532) ได้แก่

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้เป็นวัตถุอันเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์
2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสไม่ได้ เพราะไม่มีรูปร่าง ขนาด หรือน้ำหนัก แต่มีอิทธิพลต่อมนุษย์อย่างมาก วัฒนธรรมสาขานี้แบ่งย่อยออกเป็น 5 ประเภท

2.1 สถาบันสังคมคือ ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม สถาบันสังคมจึงแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา การแพทย์สาธารณสุข เป็นต้น

2.2 วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมคือ วัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมบางอย่างมีการควบคุมอย่างเป็นทางการและบางอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ศาสนา ความเชื่อทางสังคม ค่านิยม ประเพณี กฎหมาย เป็นต้น

2.3 ศิลปะหมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ทางด้านนี้ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ วรรณกรรม เป็นต้น

2.4 ภาษาหมายถึง ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ติดต่อสื่อสารกัน เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งกริยาท่าทางต่าง ๆ ด้วย เป็นต้น

2.6 พิธีกรรมหมายถึง พิธีที่ต้องทำตามขั้นตอนของประเพณีนั้น ๆ

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2500) ได้แบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมออกเป็น 4 อย่าง ดังนี้

1. คติธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจสำหรับยึดถือเป็นคติหรือเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เช่น ความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นต้น

2. เนติธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางกฎหมาย พระราชกำหนด บทบัญญัติระเบียบกติกาสังคม การปฏิบัติตามหลักเกณฑ์เหล่านี้ก็คือได้ว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรมทางเนติธรรม

3. วัตถุธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น การจัดบ้านเรือน การแต่งกาย ศิลปกรรม เป็นต้น

4. สหธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางสังคม เช่น มารยาทในการอยู่ร่วมกัน มารยาทในการใช้บริการสาธารณะต่าง ๆ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2522 (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525) ได้ประกาศแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขา ดังนี้

1. สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศาสนา
ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทในสังคม การปกครอง กฎหมาย
2. สาขาศิลปะ ได้แก่ ภาษา วรรณกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม
คีตกรรม ประติมากรรม
3. สาขาการช่างฝีมือ ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า
การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องเงินทอง การจัดดอกไม้ การทำตุ๊กตา การทอเสื่อ
การประดิษฐ์ การทำเครื่องดินเผา
4. สาขาเกษตรกรรมศิลป์ ได้แก่ ความรู้เรื่องอาหาร การประกอบอาหาร
ความรู้เรื่องผ้า การแต่งกาย ความรู้เรื่องบ้าน การดูแลบ้าน ความรู้เกี่ยวกับการอบรม
เด็ก ความรู้ที่จะกินอยู่เป็นครอบครัว มารยาทในการกินอยู่ การต้อนรับแขก การริเริ่ม
ต่าง ๆ ในครอบครัว การรู้จักแก้ปัญหาในครอบครัว การรู้จักประกอบอาชีพช่วยเหลือ
เศรษฐกิจในครอบครัว
5. สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ การละเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ
กระบี่กระบอง

หน้าที่ของวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2532) ได้กำหนดหน้าที่ของวัฒนธรรม
มีดังนี้

1. เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น การกำหนดรูปแบบของครอบครัว
ชายจะมีภรรยาได้กี่คน เป็นต้น
2. เป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ เช่น ในสังคมไทยผู้ชายไทยจะบวช
เมื่ออายุครบ 20 ปี เด็กเมื่อพบผู้ใหญ่แล้วยกมือไหว้พูดจาเรียบร้อย เป็นต้น
3. ทำหน้าที่ควบคุมสังคม การมีประเพณีต่าง ๆ ถ้าหากมีผู้ฝ่าฝืนจะได้รับ
การตำหนิจากสังคม

4. ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่ง
5. ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เกิดความเป็นปึกแผ่น มีความจงรักภักดี และอุทิศตนให้กับสังคม
6. วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างหล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคมให้กับสมาชิก
7. ทำให้สมาชิกแต่ละคนและสังคม ตระหนักถึงความหมายและวัตถุประสงค์การมีชีวิตของตน เช่น ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น
8. สร้างหรือจัดแบบความประพฤติการปฏิบัติ เพื่อว่าสมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติ เช่น นักเรียนพบครูจะต้องทำความเคารพด้วยการไหว้

ความสำคัญของวัฒนธรรม

ไพศาล ไกรสิทธิ์ (2529) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมมีดังนี้

1. วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของบุคคล และยังช่วยให้คาดหวังได้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะปฏิบัติต่อเราในลักษณะใด แต่ละวัฒนธรรมจึงเป็นระบบของความคาดหวัง คือวัฒนธรรมสามารถช่วยคาดหวังได้ว่าพฤติกรรมใด เมื่อทำแล้วจะได้รับรางวัล และสามารถคาดหวังว่าพฤติกรรมใดเมื่อทำแล้วจะถูกลงโทษ
2. วัฒนธรรมจะกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้
3. วัฒนธรรมทำให้สังคมมีระบบ และช่วยให้สมาชิกใหม่ปรับตัวเข้ากับสังคมได้
4. ถ้าสมาชิกในสังคมไม่ประพฤติปฏิบัติตามรูปแบบที่วัฒนธรรมกำหนด ก็จะได้รับ การลงโทษทางสังคม
5. วัฒนธรรมเป็นแนวทางแก้ปัญหาสำเร็จรูป ซึ่งปัญหาเหล่านั้นเป็นปัญหาที่พบและต้องแก้ไขอยู่เสมอเป็นประจำ

6. วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจกฎเกณฑ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์

7. วัฒนธรรมมีอิทธิพลและสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของบุคคลที่อยู่ในวัฒนธรรมนั้น ๆ นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังมีอิทธิพลเหนือระบบการจูงใจและความคิดของแต่ละคน

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมประกอบด้วยสาระสำคัญที่ต้องกล่าวถึงคือ องค์ประกอบ ลักษณะ ประเภท หน้าที่ และความสำคัญของวัฒนธรรม ส่วนประกอบเหล่านี้สามารถอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ได้ว่าสิ่งเหล่านั้นอยู่ในขอบข่ายของวัฒนธรรมหรือไม่ สามารถทราบอีกว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์มากน้อยเพียงใด และยังเป็นข้อมูลเพื่อที่จะสรุปว่าวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นวัฒนธรรมโดยส่วนรวมหรือเป็นวัฒนธรรมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะอีกด้วย ดังนั้นถ้าจะเข้าใจถึงพฤติกรรมของบุคคลในสังคมหนึ่งสังคมใดอย่างลึกซึ้งนั้น การศึกษาถึงวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้ดียิ่ง

พฤติกรรมทางวัฒนธรรมของบุคคล

พฤติกรรม (Behavior) คือการกระทำทุกอย่างทุกอย่างของสิ่งมีชีวิต พฤติกรรมของมนุษย์แบ่งออกได้ 2 ชนิด (สุรางค์ จันทน์เอม, 2529) คือ

1. พฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ (Overt Behavior) ได้แก่ การกระทำใด ๆ ก็ตามที่มีผู้อื่นสามารถสังเกตได้ เช่น การเขียนหนังสือ การอ่าน การยืน การหัวเราะ ร้องไห้ ตลอดจนการเต้นของหัวใจ เป็นต้น พฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้นี้อาจเรียกว่า พฤติกรรมภายนอก

2. พฤติกรรมที่มีผู้อื่นไม่สามารถสังเกตได้ (Covert Behavior) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในตัวของบุคคล จัดเป็นพฤติกรรมภายในที่เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ได้แก่ จินตนาการต่าง ๆ ความคิด ความกลัว ความชื่นชม เป็นต้น พฤติกรรมภายในอาจเกิดขึ้นได้โดยรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวก็ได้ ที่เกิดโดยรู้สึกตัว เช่น ความเหน้อย ความโกรธ

ความตื่นเต้น เป็นต้น สำหรับพฤติกรรมภายในที่เกิดโดยไม่รู้สึกรู้ตัว เช่น ความคิด ความหวัง ความรัก เป็นต้น

ลิตธิโชค วรานุสันติกุล (2529) กล่าวว่าการศึกษาการกำเนิดพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ได้มีนักจิตวิทยาให้ความเห็นเป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ

กลุ่มที่ 1 เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดมาจากภายในตัวของมนุษย์เอง นั่นก็คือใจ (Mind) เป็นต้นกำเนิดของพฤติกรรม

กลุ่มที่ 2 เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาแล้วตกอยู่ภายใต้การควบคุมของสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ของมนุษย์เป็นตัวกำเนิดพฤติกรรม เมื่อเกิดมานั้นมนุษย์มิได้มีความรู้ติดตัวมาแต่ต้องเรียนรู้ภายหลังจากที่เกิดมาแล้วทั้งสิ้น

กลุ่มที่ 3 เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์กำเนิดมาจากลักษณะภายในตัวของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมเป็นความเชื่อที่ประสานประสานระหว่างกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 กลุ่มนี้มีความเชื่อว่าองค์ประกอบภายในตัวมนุษย์เอง และสิ่งแวดล้อมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันในลักษณะที่แต่ละองค์ประกอบต้องสัมพันธ์กัน ซึ่งแนวคิดของกลุ่มนี้เป็นที่นิยมกันในปัจจุบันนี้

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในระดับมหภาค ได้แก่ วัฒนธรรม (ลิตธิโชค วรานุสันติกุล, 2529) ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นแผนของพฤติกรรม วัฒนธรรมของกลุ่มเป็นเช่นใด บุคคลในกลุ่มก็จะมีพฤติกรรมแบบนั้นเป็นพื้นฐาน วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตอย่างมาก กล่าวได้ว่ามีผลกระทบตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ความเจ็บป่วยแห่งสังคม ทั้งมวลที่ผ่านจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง หรือจากยุคหนึ่ง ไปสู่อีกยุคหนึ่งย่อมเกิดจากการส่งทอดถ่ายโยงวัฒนธรรม งามพิศ สัตย์สงวน (2532) กล่าวว่าวัฒนธรรมคือพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์เริ่มเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดไปจนตาย วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ก่อนแล้ว การที่สมาชิกของสังคมต่าง ๆ มีพฤติกรรมแตกต่างกันไปก็เพราะมีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตาม วัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ การเรียนรู้ อาจเป็นการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สถาบันศาสนาและสื่ออื่น ๆ

โดยสรุปพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของบุคคลก็คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคล ทั้งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้และพฤติกรรมที่สังเกตไม่ได้ ซึ่งลักษณะของพฤติกรรมเหล่านั้นเกิดจากอิทธิพลของวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรม

ความเป็นมาและหลักการสำคัญของศาสนาอิสลาม

อิสลามเป็นคำมาจากภาษาอาหรับหมายความว่า อ่อนน้อม ยอมตามและเชื่อฟัง ฉะนั้นศาสนาอิสลามหมายความว่า การยอมตามและการเชื่อฟังพระเจ้าเพียงองค์เดียว อิสลามเป็นศาสนาแห่งการยอมตนต่อพระเจ้าซึ่งเรียกว่า อัลลอฮ์ (เมื่อมีการกล่าวถึง อัลลอฮ์ ควรกล่าวเสริมว่า สุบฮานะฮฺวะตะอะลาฮา หมายความว่า ความบริสุทธิ์และความสูงสุดแก่พระองค์) และยอมรับศัสตามุฮัมมัด (เมื่อกล่าวถึงศัสตามุฮัมมัด ควรกล่าวเสริมว่า ค็อลลัลลอฮฺอะลยฺฮฺวะสลัลัม หมายความว่าขอความโปรดปรานแห่งอัลลอฮ์และความสันติจงมีแต่ท่าน) ว่าเป็นศาสนทูตของพระเจ้า และถือว่าเป็นศาสดาองค์สุดท้าย ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม บุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า มุสลิม ซึ่งหมายถึง ผู้นอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้าเพียงองค์เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2524) การปฏิบัติตนของมุสลิม หรือการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามมีที่มา 2 ทางคือ ตามบทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานได้ประมวลแนวทางในการดำเนินชีวิตไว้อย่างชัดเจน และอีกแนวทางหนึ่งก็คือ จริยวัตรหรือการปฏิบัติตน คำสั่งสอนของท่านศาสดา รวมทั้งคำชี้ขาดในปัญหาใดปัญหาหนึ่งของศาสดา ตลอดจนคำกล่าวและการปฏิบัติของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดที่ท่านศาสดาให้การรับรองแนวปฏิบัติตามที่มา 2 ทางนี้เรียกว่า ชุหนะห์ จากแนวปฏิบัติทั้งหมดนี้มุสลิมทุกคนต้องยอมรับและถือปฏิบัติ บทบัญญัติดังกล่าวมีความแน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าอยู่ในยุคสมัยใดก็ตาม

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531) ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ (2531) และ กรมวิชาการ (2529, 2530) ได้อธิบายว่าศาสนาอิสลามประกอบด้วยหลักการสำคัญ 2 ส่วน ที่มุสลิมทุกคนต้องยึดมั่นคือ ต้องมีความศรัทธาเป็นพื้นฐานและแสดงออกซึ่งการปฏิบัติ คือ

หลักการศรัทธาของอิสลาม

ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องศรัทธาในหลัก 6 ประการที่เรียกว่า รุกนอิหม่าน ได้แก่

1. ศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเรียกว่าอัลลอฮ์เพียงองค์เดียว ต้องเชื่อ ยอมรับ และปฏิบัติตามคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้า และศรัทธาคุณลักษณะต่าง ๆ ของพระองค์ เช่น ต้องมีความเชื่อว่า พระผู้เป็นเจ้ามีจริงมีมาแต่ตั้งเดิมเป็นอมตะเหนือจินตนาการของมนุษย์ คุณลักษณะที่สมบูรณ์ของพระผู้เป็นเจ้ามี 20 ประการ
2. ศรัทธาต่อเทพบริวารของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเรียกว่ามลาอิกะฮ์ มีลักษณะเป็นนามธรรมไม่มีตัวตน แตกต่างจากมนุษย์คือ ไม่มีเพศ ไม่กิน ไม่ดื่ม ไม่นอน ไม่มีใครมองเห็นได้ นอกจากเป็นความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า มลาอิกะฮ์มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า มลาอิกะฮ์มีจำนวนมาก และมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น มีหน้าที่นำปัจจัยยังชีพมาให้สิ่งมีชีวิตในโลก ทำหน้าที่บันทึกความดีความชั่วของมนุษย์ ทำหน้าที่ถอดวิญญาณของมนุษย์ เป็นต้น
3. ศรัทธาต่อบรรดาศักดิ์ที่ทรงพลังที่พระผู้เป็นเจ้าทรงบัญญัติ ที่ประทานแก่บรรดาศาสนทูต (รَسُول) เพื่อประกาศเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์ ศักดิ์สิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้ามีหลายศักดิ์สิทธิ์ เช่น เตารอฮ์ ประทานแก่ท่านนบีมุซา ชะบूर ประทานแก่ท่านนบีดาวูด อินญิล ประทานแก่ท่านนบียอฮานา อัล-กูรอาน ประทานแก่ท่านนบีมุฮัมมัด ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เป็นบทบัญญัติให้มนุษย์ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และละเว้นความชั่วในบรรดาศักดิ์สิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่กล่าวมานี้ ศักดิ์สิทธิ์อัล-กูรอาน เป็นศักดิ์สิทธิ์สุดท้ายที่อัลลอฮ์ประทานมา และเป็นศักดิ์สิทธิ์ที่รวบรวมคำสอนต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมแต่อย่างใด ศักดิ์สิทธิ์นี้ได้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติตนและการดำเนินชีวิตของมุสลิม การปฏิบัติตนต่อสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม และการภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญยิ่ง
4. ศรัทธาต่อบรรดาศาสนทูต หมายถึงศาสดาซึ่งเรียกว่า رَسُول มุสลิมต้องเชื่อศรัทธาในบรรดาศาสนทูต เพราะว่าท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่พระผู้เป็นเจ้าได้เลือกสรรให้เป็นผู้ปฏิบัติและเผยแพร่แนวทางของพระผู้เป็นเจ้า ให้มนุษยชาติทุกยุคทุกสมัย ได้ปฏิบัติเพื่อความถูกต้องและความสมบูรณ์ในการดำรงชีวิตอันจะนำไปสู่ผลของการตอบแทนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ความแตกต่างระหว่างนบีและรَسُول นบีคือผู้ประเสริฐที่ได้รับการดูแลจากพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของให้ปฏิบัติตามแนวทางของพระองค์ رَسُولคือนบีที่ได้รับการดูแลจากพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของให้ปฏิบัติตามแนวทางของพระองค์ และมีหน้าที่เผยแพร่แนวทางนี้แก่มวลมนุษยย์ บรรดารَسُولมีทั้งหมด 25 ท่าน และท่านนบีมุฮัมมัดเป็น رَسُولท่านสุดท้าย

5. ศรัทธาต่อวันสิ้นโลก มุสลิมต้องเชื่อว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ต้องมีวันจบสิ้นหรือเรียกว่าวันกิยามะฮ์ เป็นวันสิ้นสุดของทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วทุกสิ่งทุกอย่างถูกทำให้ฟื้นคืนชีพอีกครั้งเพื่อมารับการพิจารณาคุณโทษแห่งการกระทำของตน ในขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก

6. ศรัทธาในกฎกำหนดสถานะ เป็นข้อกำหนดของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของที่ได้วางไว้ให้สรรพสิ่งทั้งหลายดำเนินไปตามที่พระองค์ประสงค์ เช่น การโคจรของดวงอาทิตย์โลก ดวงจันทร์ ดวงดาวต่าง ๆ การหมุนเวียนของฤดูกาล การผันแปรของดินฟ้าอากาศ การเกิดพายุ หรืออุทกภัยต่าง ๆ ตลอดจนการกำเนิดมนุษย์ว่า ใครเป็นพ่อ แม่ ลูก เกิดที่ไหน มีหน้าตา รูปร่าง ผิวพรรณ อย่างไร สิ่งเหล่านี้เป็นกฎกำหนดสถานะที่ละเอียดซับซ้อนของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของทั้งสิ้น

หลักการปฏิบัติของอิสลาม

ผู้ที่นับมุสลิมจะต้องมีหลักการปฏิบัติ 5 ประการ ที่เรียกว่า รุกนอิสลาม ได้แก่

1. การปฏิญาณตน มุสลิมทุกคนต้องมีการปฏิญาณตนโดยกล่าวเป็นภาษาอาหรับว่า "อัสฮะดูลิลลาฮิลลาฮะฮ์อิลลัลลอฮ์ วะอัสฮะดุนนะมุฮัมมัดเราะَسُولุลลอฮ์" มีความหมายว่า "ข้าพเจ้าปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์"

2. การบำเพ็ญนัสการ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของซึ่งเรียกว่าละหมาดหรือละหมาด การละหมาดเป็นการทำสมาธิเป็นการสำรวมตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ การละหมาดมีการปฏิบัติวันละ 5 ครั้ง คือ ตอนเช้าก่อนดวงอาทิตย์ขึ้นครึ่งหนึ่ง ตอนหลังเที่ยงครึ่งหนึ่ง ตอนเย็นครึ่งหนึ่ง หลังจากดวงอาทิตย์ตกแล้วครึ่งหนึ่ง และตอนกลางคืนก่อนเข้านอนครึ่งหนึ่ง และต้องทำเป็นประจำทุกวัน

3. การถือศีลอด ในรอบปีหนึ่งมีการถือศีลอดเป็นเวลาหนึ่งเดือน ในเดือนเราะมะฎอน เฉพาะตอนกลางวันนับจากเวลาดวงอาทิตย์ขึ้นไปจนถึงดวงอาทิตย์ตก การถือศีลอดคือ การงดเว้นจากการบริโภคอาหาร การดื่ม การสูบบุหรี่ ตลอดจนการสำรวมทางกาย วาจา และจิตใจ ถ้าหากเป็นคนป่วย คนชรา ผู้เดินทางไกล สตรีที่มีประจำเดือน มีครรภ์แก่ เลี้ยงลูกด้วยนม และคนที่ทำงานหนัก ก็ให้งดเว้นได้โดยจะต้องถือศีลอดชดเชยในภายหลังได้ หรือบริจาคทานแก่คนยากจนเป็นการชดเชยก็ได้

4. การบริจาคทรัพย์ การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ เรียกว่า ซะกาฮฺ เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่ต้องปฏิบัติเพื่อตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่น ซะกาฮฺ มี 2 ประเภทคือ ซะกาฮฺทั่วไป ได้แก่ทรัพย์สินส่วนหนึ่งที่ผู้ครอบครองต้องจ่าย ตามศาสนบัญญัติ เช่น เงินทอง ปศุสัตว์ ทรัพย์ แร่ธาตุ สินค้า ซะกาฮฺพิวเราะฮฺ ได้แก่ ซะกาฮฺส่วนบุคคล ที่ทุกคนต้องจ่ายโดยจ่ายเป็นอาหารหลักที่เข้ารับประทานในท้องถิ่น เช่น ข้าว แป้ง เป็นต้น คุณสมบัติของผู้ที่ต้องบริจาคซะกาฮฺ คือต้องเป็นมุสลิม ไม่เป็นทาสและมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอย่างสมบูรณ์ บุคคลที่มีสิทธิรับบริจาคมี 8 ประเภท คือ เด็กกำพร้า คนยากจน ผู้รวบรวมเงินบริจาคที่แต่งตั้งขึ้น ผู้เลื่อมใสเข้านับถือศาสนาอิสลามในระยะแรก ทาสที่หาเงินเพื่อไถตัว เป็นอิสระ ผู้มีหนี้สิน ผู้เผยแพร่ศาสนา และผู้เดินทางไกลที่ขาดเงิน

5. การประกอบพิธีหัจญ์ บัญญัติสำหรับมุสลิมที่มีความสามารถจะเดินทางไปประกอบพิธีหัจญ์ที่เมืองมักกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ได้โดยมีทรัพย์สินพอที่จะเดินทางไป-กลับ และมีพอที่จะเลี้ยงครอบครัวที่อยู่ด้วย มีความปลอดภัยในการเดินทาง มีร่างกายแข็งแรง การประกอบพิธีนี้ยังเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพ เสมอภาค และภราดรภาพของมวลมุสลิม

หลักการปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม

หลักการปฏิบัติที่ศาสนาอิสลามบัญญัติไว้ นั้น ได้กำหนดให้บุคคลที่นับถือศาสนาอิสลาม มีแนวการปฏิบัติในชีวิตประจำวันในแต่ละพฤติกรรมไว้อย่างชัดเจน สำหรับหลักการปฏิบัติทางศาสนาที่กล่าวในที่นี้เป็นเพียงบางส่วน และพอสังเขปเท่านั้น ซึ่งได้รวบรวมจาก กรมวิชาการ (2529, 2530) ยูสุฟ กือรฎอวี (2533) และอับดุลการิม วันแอะเลาะ (ม.ป.ป.) มีดังนี้

บทบัญญัติที่กำหนดให้ปฏิบัติและละเว้นในสิ่งที่ห้าม

บทบัญญัติของศาสนาอิสลามที่กำหนดให้มุสลิมปฏิบัติ และละเว้นในสิ่งที่ห้ามแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. วาญิบ หมายถึง บทบัญญัติที่กำหนดให้มุสลิมทุกคนที่บรรลุนิติภาวะตามหลักศาสนาต้องปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วจะได้รับผลตอบแทน แต่ถ้าละเว้นไม่ปฏิบัติตาม ก็จะถูกลงโทษจากพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่ศาสนากำหนดว่าเป็นวาญิบ เช่น การละหมาดประจำวัน การถือศีลอด การบริจาคทรัพย์ (ซะกาฮ์) การประกอบพิธีหัจญ์สำหรับบุคคลที่มีความสามารถ การศึกษา หลักธรรมทางศาสนาเกี่ยวกับการปฏิบัติเบื้องต้น เป็นต้น

2. หะรอม หมายถึง บทบัญญัติที่กำหนดเป็นข้อห้าม เมื่อปฏิบัติแล้วจะได้รับโทษ แต่ถ้าละเว้นไม่กระทำจะได้รับผลตอบแทนจากพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่ศาสนากำหนดเป็นหะรอม เช่น อาหารบางอย่าง การพนันทุกชนิด การละเล่นบางอย่าง การเอาดอกไม้ การนินทา เป็นต้น

3. สุนัต หมายถึง บทบัญญัติที่กำหนดให้มุสลิมควรปฏิบัติ เมื่อผู้ใดปฏิบัติจะได้รับผลตอบแทนจากพระผู้เป็นเจ้า แต่ถ้าละเว้นก็ไม่ถูกลงโทษ สิ่งที่ศาสนากำหนดเป็นสุนัต เช่น การกล่าวคำว่า "บิสมิลลาฮฺฮิรเราะมานิรเราะฮีม" ก่อนการกระทำใด ๆ ที่ดี การกล่าวสลาม การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง การอ่านอัล-กุรอาน เป็นต้น

4. มักรูฮ์ หมายถึง บทบัญญัติที่เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ แต่ถ้าหากปฏิบัติไปแล้วก็ไม่ถูกลงโทษ ถ้าหากละเว้นได้ก็เป็นการดีและได้รับผลตอบแทนจากพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่ศาสนากำหนดเป็นมักรูฮ์ เช่น อาหารจำพวกที่มีกลิ่นจัด การไม่รีบละศีลอดเมื่อถึงเวลา เป็นต้น

5. มุบาห์ หมายถึง บทบัญญัติที่ไม่บังคับและไม่ห้าม พระผู้เป็นเจ้าไม่ให้ผลตอบแทนและไม่ลงโทษเมื่อปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ สิ่งที่ศาสนากำหนดเป็นมุบาห์ เช่น การนอนจะนอนบนพื้นหรือนบนเตียงก็ได้ การนั่งจะนั่งบนพื้นหรือเก้าอี้ก็ได้ เป็นต้น

การสิ้นสภาพการเป็นมุสลิม (มุรตัด)

การสิ้นสภาพการเป็นมุสลิมเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1. ทางการกระทำ มีดังนี้

- 1.1 การกราบไหว้สิ่งต่าง ๆ นอกจากพระผู้เป็นเจ้า เช่น รูปปั้น ภาพจำลอง ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น
- 1.2 ปฏิบัติหรือร่วมปฏิบัติพิธีกรรมของศาสนาอื่น
- 1.3 ยับยั้งการสอนคำปฏิญาณตนแก่ผู้เลื่อมใสสมัครใจมานับถือศาสนาอิสลาม
- 1.4 บิดเบือนเปลี่ยนแปลงอัล-กุรอาน

2. ทางวาจา มีดังนี้

- 2.1 พูดลบหลู่หรือกล่าวไปในทางให้เสื่อมเสียความศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า บรรดาศาสดา สวรรค์ เป็นต้น
- 2.2 จงใจให้ร้ายมุสลิมด้วยการเรียกเขาว่า เป็นคนนอกศาสนา
- 2.3 ปฏิเสธสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าห้าม เช่น พูดว่าการดื่มสุราไม่บาป เป็นต้น
- 2.4 ปฏิเสธคำสั่งสอนของพระผู้เป็นเจ้าที่ให้ปฏิบัติ เช่น พูดว่าไม่จำเป็นต้องถือศีลอด เป็นต้น
- 2.5 อ้างตัวเป็นศาสดาต่อจากศาสดามุฮัมมัด

3. ทางใจ มีดังนี้

- 3.1 ไม่แน่ใจว่าพระผู้เป็นเจ้ามีจริงหรือไม่
- 3.2 ไม่แน่ใจว่าศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสดาที่แท้จริง
- 3.3 ไม่แน่ใจว่ามีโลกหน้า และสงสัยว่าสวรรค์และนรกมีจริงหรือไม่

ถ้าหากมุสลิมคนใดรู้ว่าตนเองได้สิ้นสภาพการเป็นมุสลิม ต้องรีบกล่าวขอภัยโทษ และกล่าวคำปฏิญาณตน ประกอบกับต้องตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่กระทำในลักษณะดังกล่าวอีก ทั้งทางกาย วาจา และใจ จึงจะมีสภาพกลับเป็นมุสลิมตามเดิมได้

การทำความสะอาด

สิ่งสกปรก (นะฎิส) ตามที่ศาสนาได้บัญญัติไว้ ซึ่งมีหลายอย่างถ้าหากไปแตะต้อง สัมผัสจะต้องทำความสะอาดตามหลักศาสนา เพราะถือว่าเป็นสิ่งสกปรก สิ่งสกปรก แบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. มุค็อฟพะพะฮฺ ได้แก่ บัสสาวะของเด็กชายที่ตีมนมแม่ และมีอายุไม่เกิน 2 ขวบ
2. มุตะวัสติฎเฆาะฮฺ ได้แก่ อุจจาระ บัสสาวะ เลือด น้ำหนอง น้ำเหลือง อาเจียน น้ำนมของสัตว์ที่ห้ามรับประทาน สัตว์ที่ตายโดยไม่ได้เชือดตามบทบัญญัติของศาสนา ยกเว้นบางอย่าง เช่น ปลา ตั๊กแตน
3. มุหม็อลละเฮาะฮฺ ได้แก่ สุนัข สุกร

วิธีการทำความสะอาดสิ่งสกปรกแต่ละชนิด มีดังนี้

1. มุค็อฟพะพะฮฺ ให้ใช้น้ำพรมบนรอยเปื้อนนั้นให้ทั่ว โดยไม่ต้องใช้น้ำไหลผ่าน ก็ใช้ได้
2. มุตะวัสติฎเฆาะฮฺ ให้ขจัดสิ่งสกปรกให้ออกหมดเสียก่อน แล้วจึงล้างด้วยน้ำสะอาด 3 ครั้ง โดยให้น้ำไหลผ่าน 1 ครั้ง จะเป็นการดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ต้องไม่ให้กลิ่นสัคค้างอยู่
3. มุหม็อลละเฮาะฮฺ ให้ขจัดสิ่งสกปรกออกหมดเสียก่อน แล้วจึงล้างด้วยน้ำสะอาด ให้น้ำไหลผ่าน 7 ครั้ง ในการล้างครั้งแรกหรือครั้งสุดท้ายหรือในครั้งหนึ่งครั้งใดให้ใช้น้ำ ปนดินล้าง

การทำความสะอาดตามวิธีการดังกล่าวนี้จึงถือได้ว่าสะอาดตามหลักศาสนาบัญญัติ ในการทำความสะอาดร่างกายหรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ น้ำที่ศาสนาบัญญัติให้ใช้มี 7 ประเภท ได้แก่ น้ำฝน น้ำข่อ น้ำในแม่น้ำลำคลอง น้ำทะเล น้ำที่มาจากตามน้ำใต้ดิน น้ำค้าง และหิมะ

การบริโภคอาหาร

การบริโภคอาหารที่มาจากพืชสามารถบริโภคได้โดยไม่มีข้อห้าม ยกเว้นสิ่งที่เกิดจากการนำไปหมักจนกลายเป็นสุรา สำหรับอาหารที่มาจากสัตว์สามารถแยกออกได้เป็น 2 ประเภท

คือ สัตว์บกและสัตว์ทะเล สัตว์ทะเลหมายถึงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำทะเล ไม่สามารถดำรงชีวิต
 อยู่ได้หากไม่มีน้ำ ถือว่าเป็นอาหารบริโภคได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมีชีวิต หรือตายแล้วก็ตาม
 สำหรับสัตว์บกมีข้อห้ามหลายประการ เช่น ห้ามบริโภคสุกร สุนัข สัตว์ที่ตายเอง ถูกฆ่า
 เพื่อบูชายัญ ถูกรัดคอตาย ถูกตีตาย ตกจากที่สูงตาย ถูกขวิดตาย ถูกสัตว์ป่ากิน
 สัตว์ที่ล่าสัตว์อื่นเป็นอาหาร สัตว์ที่เชือดโดยมิได้กล่าวนามของพระเจ้า ตลอดจนเลือดของ
 สัตว์ที่ได้จากการเชือด เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังมีข้อห้ามเกี่ยวกับเครื่องดื่มและสิ่งเสพติด
 ซึ่งเมื่อดื่มหรือเสพแล้วทำให้เกิดอาการเมามายขาดสติ ให้โทษแก่ร่างกาย เช่น สุรา เบียร์
 เฮโรอีน ผีน กัญชา เป็นต้น

การแต่งกาย

การแต่งกายสำหรับผู้ชายให้ปกปิดอวัยวะอย่างน้อยที่สุดตั้งแต่สะดือจนถึงหัวเข่า
 ห้ามแต่งกายด้วยผ้าไหม และห้ามใช้เครื่องประดับประเภททองคำ เงิน สำหรับผู้หญิงให้ปกปิด
 ร่างกายตั้งแต่คอไปจนถึงข้อมือและข้อเท้า อนุญาตให้ผู้หญิงเปิดเผยส่วนของร่างกายได้เฉพาะ
 โขนากับมือเท่านั้น ห้ามผู้หญิงแต่งกายรัศรูปที่แสดงให้เห็นสัดส่วนของร่างกาย ห้ามใช้ผ้าบาง
 โปร่งแสงที่สามารถมองเห็นถึงสิ่งที่อยู่ภายใน และผู้หญิงต้องมีผ้าคลุมศีรษะด้วย นอกจากนี้แล้ว
 ทั้งผู้ชายและผู้หญิงห้ามแต่งกายผิดเพศ กล่าวคือ ผู้ชายต้องไม่แต่งกายแบบผู้หญิง และผู้หญิง
 ต้องไม่แต่งกายแบบผู้ชาย

มารยาทในการพบกัน

สำหรับมุสลิมเมื่อเวลาพบปะกันศาสนากำหนดให้กล่าวสละมคือ ผู้ทักทายให้กล่าวว่า
 "อัสสละมอะลัยกุม" ผู้รับการทักทายต้องกล่าวว่า "วะอะลัยกุมสละม" ถ้าเป็นเพศเดียวกัน
 หรือต่างเพศแต่ศาสนบัญญัติไม่อนุมัติให้แต่งงานกันได้ เช่น ลูกกับแม่ พี่ชายกับน้องสาว ให้จับมือ
 กันด้วย ในระหว่างการจับมือกันนั้นทั้งสองฝ่ายควรจะแสดงอัญมณีและมารยาทอันดีต่อกัน
 การกล่าวสละมเป็นการขอพรจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ให้โปรดประทานความสันติสุขแก่ผู้ที่พบกัน
 หลักเกณฑ์ในการกล่าวสละมและตอบสละมมีดังนี้ ผู้น้อยควรเป็นฝ่ายกล่าวสละมและจับมือ
 ผู้ใหญ่ ผู้มาเยี่ยมควรเป็นฝ่ายกล่าวสละม และจับมือกับผู้ต้อนรับ ผู้ที่อยู่บนยานพาหนะควร
 กล่าวสละมแก่ผู้ที่เดินอยู่ ผู้ที่เดินอยู่ควรกล่าวสละมแก่ผู้ที่นั่งอยู่ และคนกลุ่มน้อยควรกล่าว
 สละมแก่คนกลุ่มใหญ่

การสังคมระหว่างเพศ

สำหรับมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อเพศตรงข้ามนั้นต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ที่ศาสนากำหนด คือถ้าเป็นบุคคลที่อนุญาติให้สมรสกันได้แต่ละฝ่ายต้องปกปิดร่างกายตามที่กำหนด คือชายต้องปกปิดตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า ผู้หญิงปกปิดร่างกายทั้งหมดยกเว้นใบหน้าและมือห้ามชาย หญิงอยู่กันตามลำพังสองคน สำหรับบุคคลที่ไม่อนุญาติให้สมรสกันได้ตามหลักศาสนา ก็ควรสมาคมกันด้วยความบริสุทธิ์ใจและอยู่ในขอบเขตอันเหมาะสม นอกจากนี้ยังห้ามมิให้มีการเล่นที่มีชายหญิงร่วมกัน

วัฒนธรรมอิสลามส่วนหนึ่งมาจากคำสั่งสอนของท่านศาสดา ซึ่งมุสลิมทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อิมรอน มะลูลิม (2524) ได้รวบรวมส่วนหนึ่งของจริยธรรมอิสลามจากคำสั่งสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด มีดังนี้

"จงให้ความเคารพต่อบุคคลที่เป็นที่เคารพของแต่ละชาติและอย่าล่วงเกินพวกเขา"

"จงช่วยเหลือกันและกันในสิ่งที่ดี และอย่าให้ความร่วมมือแก่ผู้ประกอบการชั่วและผู้ก่อการกบฏ"

"จงทำดีต่อเพื่อนมนุษย์ เหมือนดังที่อัลลอฮ์ได้ทรงปรานีต่อท่าน"

"อัลลอฮ์จะไม่ทรงปรานีต่อผู้ที่ไม่มีความปรานีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน"

"จงรักษาสัญญาและข้อผูกพันที่ทำไว้"

"อย่าฆ่าผู้คนโดยไม่มีเหตุผลสมควร"

"อย่าฆ่าตัวเองหรือฆ่าลูกหลานเพราะกลัวความยากจน"

"อัลลอฮ์ไม่ทรงโปรดความวุ่นวาย ดังนั้นอย่าก่อความวุ่นวายบนแผ่นดิน"

"อย่าลักขโมยและประพฤติชั่วช้า"

"อย่าคิดหรือมุ่งหวังในการลอบทำชู้หรือความชั่วอื่น ๆ"

"อย่าริอ่านเป็นคนติดเหล้าหรือการพนัน"

"จงหัดเป็นคนยุติธรรมและมีความเมตตากรุณา"

"จงมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้านและอย่าตัดขาดจากเพื่อนบ้าน"

"อย่าเรียกดอกเบี้ยจากการให้กู้ยืม"

"อย่าเข้าบ้านผู้ใดก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าของ"

"จงทอดสายตาลงต่ำและปกปิดของพึงสงวน"

"อัลลอฮ์ไม่ทรงห้ามท่าน ในการที่จะมีการติดต่อกันอย่างเป็นทางการกับผู้ที่มีได้ร่วม ศาสนาเดียวกัน"

"ผู้ที่ดีที่สุดในพวกท่านคือผู้ปฏิบัติต่อครอบครัวของเขาอย่างดีที่สุด"

"จงเอาอกเอาใจบิดามารดา และพึงอย่าทำให้ท่านทั้งสองเสียใจ"

"จงทำดีต่อบิดามารดา ญาติพี่น้อง ลูกกำพร้า ผู้ขัดสน เพื่อนบ้าน คนแปลกถิ่น คนต่างเมือง ผู้ที่สังสรรค์กับท่าน คนเดินทาง และบ่าวทาสชายหญิงผู้อยู่ในความปกครอง ของท่าน"

"จงมีความรักใคร่กลมเกลียวกับภรรยาของท่าน"

"เพื่อนบ้านที่ดีคือเพื่อนบ้านที่ดีต่อเพื่อนบ้าน"

"บุรุษที่อับหนาสำราญในขณะที่เพื่อนบ้านของเขากำลังอดอยากนั้นมิใช่มุสลิม"

"นายที่ประพฤติมิชอบตอบว่า คนใช้หรือทาสนั้นไม่มีวันจะได้เข้าสวรรค์"

"ผู้ที่ศรัทธาในอัลลอฮ์ และวันสุดท้ายแห่งมนุษยชาติย่อมจะต้องให้เกียรติแก่แขกของเขา"

"ไม่ควรเป็นแขกของบ้านใดเกินสามวัน เกินจากนั้นแล้วการต้อนรับแขกก็ถือว่าเป็น การกุศล เพราะว่าไม่อนุญาตให้แขกพักในบ้านเขาเป็นเวลานานเช่นนั้น เนื่องจากอาจได้รับ การรังเกียจจากเจ้าบ้านก็ได้"

"จงให้ท่าน โดยเปิดเผยและปิดบัง"

"มุสลิมย่อมไม่เยาะเย้ยถากถางผู้ใด เขาจะไม่แข่งขังผู้ใดและเขาจะไม่กล่าวคำที่ แสลงหูและถ้อยคำที่ไร้สาระ"

"อย่าพูดจาล้วงเกินคนที่ตายแล้ว เพราะอาจทำให้ผู้ที่อยู่ได้รับความกระเทือนใจ"

"ความดีงามนั้นย่อมเกิดจากความเจียมตนและความละอาย"

"จงพูดแต่สิ่งที่ดีงาม หรือมิฉะนั้นจงเงียบเสียดีกว่า"

"จงไตร่ตรองถึงสภาพอันแท้จริงแห่งจักรวาลและความผันแปรของมัน"

"จงหัวเราะแต่น้อย และร้องไห้ให้มาก"

"คนคดโกง คนตระหนี่ และคนที่ชอบลำเลิกบุญคุณนั้นจะไม่ได้เข้าสวรรค์"

"บุคคลผู้เข้มแข็งนั้นมิใช่ผู้ที่มีเรี่ยวแรงมาก หากแต่เป็นผู้ที่สามารถจะควบคุมความ โกรธเอาไว้ได้"

"อย่าทำคนลับหลัง อย่ากล่าวคำหยาม อย่าสู้รู้ความลับผู้อื่น"

"อย่าเบียดบังทรัพย์สินของเด็กกำพร้า"

"อย่าโก่งตางค์"

"อย่าเป็นพยานเท็จ แม้ว่าคำให้การของท่านจะเป็นปฏิบัติต่อญาติพี่น้องของท่านก็ตามและจงอย่ากีดกันพยาน"

"ผู้ที่ทำมาตกรรมศาสนิกอื่นโดยไม่มีเหตุผลสมควร ย่อมไม่อาจจะได้ดมแม่แต่กลิ่นของสวรรค์"

"ประตูแห่งความขาดแคลนจะเปิดกว้างสำหรับผู้เริ่มของท่าน"

"ทุก ๆ ประชาคมย่อมมีความหายนะรออยู่ และความหายนะที่จะมีแก่ประชากรของฉันก็คือความมั่งมีทรัพย์สินสมบัติ"

"คนที่เชื่อถือไม่ได้นั้นไม่ใช่พวกของเรา"

"ผู้มีอำนาจที่กำลังมีอาการร้อนเคืองนั้นสมควรที่จะตัดสินข้อพิพาท"

"คนยากจน คนสิ้นไร้ไม้ตอก คนอ่อนแอ และคนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้นั้นต่างมีสิทธิที่จะได้รับส่วนแบ่งจากความรู้ร่ายของท่านทั้งหลายด้วย"

"จงแสวงหาความรู้ ถึงแม้จะต้องเดินทางไปไกลถึงประเทศจีนอันไกลโพ้นก็ตาม"

วันสำคัญทางศาสนาอิสลาม มีดังนี้

1. วันศุกร์ในทุกสัปดาห์ มุสลิมที่เป็นชายและบรรลุนิติภาวะตามหลักศาสนาแล้ว ต้องไปประกอบพิธีทางศาสนาที่มัสยิด จะขาดไม่ได้ยกเว้นแต่มีความจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น การประกอบพิธีในเวลาหลังเที่ยง พิธีประกอบด้วย 2 ส่วนคือ การฟังบรรยายธรรมและการละหมาดร่วมกัน

2. วันตรุษหรือฮารีรายอ วันตรุษทางศาสนาอิสลามในหนึ่งปีมี 2 วันคือ วันอีดิลฟิฏริและวันอีดิลอฎฮา วันตรุษทั้งสองวันนี้ห่างกัน 70 วัน มุสลิมจะไปร่วมละหมาดและฟังการบรรยายธรรมที่มัสยิด โดยพาครอบครัวไปด้วยหลังจากการประกอบพิธีทางศาสนาที่มัสยิดเสร็จแล้ว ก็มีการสังสรรค์ผูกสัมพันธ์กัน ขออภัยต่อกัน ไปเยี่ยมญาติให้ความสนุกสนานแก่เด็ก ๆ และบริจาคทาน

วันอีดิลฟิฏริ เป็นวันตรุษวันแรกของปีวันนั้นขึ้นหลังจากได้อือศลอดมาแล้วหนึ่งเดือน วันอีดิลฟิฏริหมายถึงวันรื่นเริงที่กลับสู่สภาพเดิมที่ไม่ต้องมีการถือศีลอด

วันอีดิลอัฎฮา เป็นวันตรุษหลังซึ่งตรงกับระยะเวลาที่มุสลิมเดินทางไปประกอบพิธีหัจญ์ พิธีทางศาสนาส่วนใหญ่คล้ายกับวันอีดิลฟิฏริ ส่วนที่แตกต่างกันก็คือในวันอีดิลอัฎฮา ไม่มีการบริจาคชะกาฮ์ แต่มีการทำกุรบาน (การเชือดสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ เพื่อบริจาคทาน)

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมอิสลามมีที่มา 2 ทางคือ การปฏิบัติตนตามบทบัญญัติในคัมภีร์ อัลกุรอาน และอีกแนวทางหนึ่งคือคำสอนของท่านศาสดาและบุคคลใกล้ชิดที่ศาสดาให้การรับรอง แนวปฏิบัติได้กำหนดในลักษณะต่าง ๆ เช่น หลักการศรัทธา หลักการปฏิบัติ หลักการปฏิบัติ ตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม เป็นต้น ที่กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอิสลาม ที่มุสลิมทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวอย่างเคร่งครัด

การจัดการศึกษากับประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตนั้น การจัดการศึกษาไม่สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการจัดการศึกษาที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ นพดล โรจนอุดมศาสตร์ (2523) ได้ศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาในมณฑลปัตตานี (พ.ศ. 2449-2474) พบว่านโยบายที่สำคัญในการจัดการศึกษาในมณฑลปัตตานี คือต้องการให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาอิสลาม และใช้ภาษาอารบิกในชีวิตประจำวันให้สามารถพูดภาษาไทยได้ แต่โรงเรียนที่รัฐบาลได้จัดขึ้นในระยะแรก ๆ นั้นอยู่ในวัดทั้งสิ้น ทำให้ผู้ปกครองไม่พอใจที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียน พ.ศ. 2453 รัฐบาลได้พยายามแทรกการสอนพูดภาษาไทยในโรงเรียนสุเหร่าซึ่งเป็นโรงเรียนที่ประชาชนตั้งขึ้น เพื่อสอนภาษาอารบิกและศาสนาอิสลามแต่ก็ไม่ได้ผล พ.ศ. 2464 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น แต่ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามมักจะหลีกเลี่ยงไม่ให้ลูกหลานเข้าเรียนหนังสือไทย สำหรับปัญหาการจัดการศึกษาในมณฑลปัตตานี ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนครู ขาดแคลนงบประมาณ และปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ด้วย

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 จินดา อาจินสมาจาร (2523) ได้ศึกษาปัญหาการสอนจริยธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งและสอง ในเขตการศึกษา 2 และศิริวรรณ ดีไพบูลย์ (2525) ได้ศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา

พุทธศักราช 2521 ขึ้นประณมปีที่ 1 ในเขตการศึกษา 2 พบว่าหลักศาสนา และวัฒนธรรม ในท้องถิ่นยังไม่สอดคล้องต่อการจัดการเรียนการสอนค่อนข้างมาก จึงจำเป็นต้องศึกษาเรื่อง ดังกล่าวให้ชัดเจน เพื่อขจัดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ บรรเจิด โชติเกษมศรี (2530) ที่ได้ศึกษาสภาพและปัญหาของการจัดและดำเนินการโปรแกรมพลศึกษาของโรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลามระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยเสนอว่าการจัดและดำเนินการพลศึกษาใน โรงเรียนจำเป็นต้องคำนึงถึง วัฒนธรรมหลักทางศาสนา การจัดการเรียนการสอนที่ไม่ สอดคล้องกับหลักการทางศาสนา เช่น วิชากระบี่กระบอง วิชาที่ไม่เหมาะกับนักเรียนหญิง เช่น วิชายิมนาสติก เป็นต้น เพ็ญศรี จรณะสมบูรณ์ (2525) ได้ศึกษาปัญหาของโรงเรียน ประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่าเนื้อหาด้านจริยธรรมบางตอนไม่ สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียน ทำให้เกิดปัญหาด้านการเรียนการสอน และการจัด กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา นักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามย่อมมีพฤติกรรมตามแบบ วัฒนธรรมอิสลาม ถ้าหากกิจกรรมในโรงเรียนไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของนักเรียนย่อมมีผล ให้การจัดกิจกรรมไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักเรียนได้ พจนีย์ ทรัพย์สมาน (2529) ได้ศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามที่มีต่อนิสิตนักศึกษาไทยมุสลิม ในสถาบันอุดมศึกษา พบว่าพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาไทยมุสลิมมีการกระทำความเชื่อ แนวความคิดอันได้รับจาก การปลูกฝังพฤติกรรมด้านวัฒนธรรมอิสลามมาจากครอบครัว และสังคมมาเป็นอย่างดีแล้ว เมื่อเข้ามาในสถาบันอุดมศึกษา สังคมของสถาบันอุดมศึกษามีส่วนลบเลือนพฤติกรรมที่ได้รับจาก วัฒนธรรมอิสลามน้อยมาก เพื่อให้การเรียนการสอนในโรงเรียนสามารถตอบสนองความต้องการ ของท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้ศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทาง การจัดการศึกษาสำหรับชาวไทยต่างวัฒนธรรม พบว่าการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น โรงเรียนควรมีบทบาทในการกำหนดหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น เพราะเนื้อหาบางวิชา ยังไม่สอดคล้องกับสภาพของชุมชน เช่น มีภาพพระพุทธรูป การทำความเคารพแบบชาวไทย พุทธ การขบร้องและการละเล่นตามแบบชาวไทยพุทธ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อ้ารง ชูทัพ (2521) พบว่าเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพและความต้องการ ของท้องถิ่นไม่เท่ากัน และครูส่วนใหญ่ทุกภาคมีความเห็นว่าต้องปรับปรุง แก้ไข เนื้อหาตาม หลักสูตรก่อนนำไปใช้ จะเห็นได้ว่าเนื้อหาที่ใช้ในแต่ละท้องถิ่นนั้น จำเป็นต้องมีความสอดคล้อง กับสภาพความต้องการของท้องถิ่น เกษม รังสิโยภษญ์ (2519) พบว่าอิทธิพลของศาสนา

อิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่อาจสามารถปฏิเสธได้ทั้งในสภาพความเป็นสังคม วัฒนธรรมและความต้องการของประชาชน หากทางรัฐบาลยอมรับในเรื่องนี้ นอกจากเป็นการ ป้องกันความขัดแย้งต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นการสร้างความร่วมมือร่วมใจ และความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันของชาติ อันนำมาซึ่งความสำเร็จต่อนโยบายของรัฐต่อไป

โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ หน้าที่ หลักของโรงเรียนก็คือ จัดประสบการณ์ให้นักเรียนมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ทั้งทางด้านคุณธรรม ความรู้ และสติปัญญา โดยจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ เช่น ทางด้านวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ความรู้ความสามารถ เป็นต้น เพื่อให้บุคคล สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้ และยังเป็นการรักษาหรือสืบทอดวัฒนธรรมของสังคมให้คงอยู่ต่อไป (สุนทร จันทรตรี, 2530) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร และกิจกรรม เสริมหลักสูตร ซึ่งเกือบทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ หมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิด แสดงออก และสร้างสรรค์ประดิษฐ์ขึ้น วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการกำเนิดพฤติกรรมของมนุษย์ สมาชิกใน สังคมที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมมีพฤติกรรมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันด้วย ฉะนั้นการจัดการศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มว่ามีความสอดคล้องกันเพียงใด เมื่อการจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับพฤติกรรมทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มแล้วก็ย่อมมีผลให้การจัดการศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการของ สังคมได้ และยังผลให้การจัดการศึกษาของชาติโดยส่วนรวมประสบความสำเร็จสืบไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย